

Suvremena hrvatska problemska slikovnica

Pećarina, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:291698>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

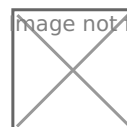

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Lucija Pećarina

Suvremena hrvatska problemska slikovnica

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij

Suvremena hrvatska problemska slikovnica

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Dječja književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik

Student: Lucija Pećarina

Matični broj (JMBAG): 0299009855

U Rijeci,

srpanj, 2020.

ZAHVALA

Ovim putem željela bih zahvaliti svojoj mentorici, izv. prof. dr. sc. Maji Verdonik na predanosti, posvećenosti i strpljenju koje je pokazala prilikom pisanja mog diplomskog rada, ali i u svakom nastavnom (i izvannastavnom) susretu prije toga. Također, zahvalila bih se i svojoj obitelji koja mi je svojom podrškom i razumijevanjem uvijek bila vjetar u leđa. Hvala im što su vjerovali u mene i onda kad ja nisam. Ne smijem zaboraviti ni moje riječke prijatelje koji su učinili ovo studentsko iskustvo jednim od najljepših u životu, a ni moje zagrebačke prijatelje koji su za mene svim srcem navijali iz daleka i tako mi postali bliži nego ikad. Veliko hvala i mojim divnim kolegicama iz Stribora na beskrajnoj podršci, pomoći i savjetima prilikom odabira i analize slikovnica. Najviše im hvala na osmijesima. U mojoj glavi, oni najviše vrijede.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.”

Potpis studenta

SAŽETAK

Radom se predstavljaju primjeri suvremenih hrvatskih problemskih slikovnica autorica: Tihane Lipovec Fraculj, Tatjane Gjurković, Tee Knežević, Tamare Vučković (autorice tekstova) i Jelene Brezovec (autorica ilustracija). Slikovnice se analiziraju s obzirom na teme koje problematiziraju, na pristup problemima o kojima je riječ, na odnos verbalnoga i vizualnoga diskursa u prenošenju poruka te na primjerenost djeci mlađe školske dobi. U okviru dostupnosti analizirane slikovnice uspoređuju se s izdanjima problemskih slikovnica prevedenih na hrvatski jezik, s ciljem ustanovljavanja njihove pozicije u kontekstu slikovničke produkcije problemskih slikovnica hrvatskih i stranih autora. Rezultati analize pokazali su kako je riječ o slikovnicama visoke kvalitete koje su kreirali stručnjaci iz područja psihologije i pedagogije. Analizirane slikovnice pisane su s ciljem razvoja emocionalne inteligencije kod djece predškolske i mlađe školske dobi, a koristeći dijalog likova slikovnice prikazuju najnovije metode i pristupe iz područja odgoja i obrazovanja. Najčešće korištene odgojne metode u slikovnicama su metoda empatičkog reflektiranja te raznolike metode umirenja. Dodatne metode i savjeti za roditelje nalaze se u smjernicama za roditelje priloženima slikovnici. Zbog brojnih uputa za roditelje, složenog teksta koji izravno računa na sudjelovanje roditelja prilikom čitanja te izraženog pedagoškog tona, suvremene hrvatske problemske slikovnice možemo nazvati i odgojnim priručnicima. U spomenutim slikovnicama roditelji i odgojno obrazovni djelatnici pronaći će rješenja za brojne izazove koji se javljaju u suvremenom djetinjstvu koje karakteriziraju institucionalizacija, užurbanost, stres, pojačani zahtjevi, masovni mediji i slično.

Ključne riječi: problemska slikovnica, dječja književnost, verbalni i vizualni diskurs slikovnice

SUMMARY

The paper presents examples of contemporary Croatian problem picture books by authors Tihana Lipovec Fraculj, Tatjana Gjurković, Tea Knežević, Tamara Vučković, Jelena Pervan and Jelena Brezovec (the illustrator). The picture books are analysed with regard to the topics they are problematizing, the approach to the problems in question, the relation of verbal and visual discourse in the transmission of messages and the appropriateness for young children of school age. Within the scope of availability, the analysed picture books are compared to examples of problem picture books translated into Croatian, with the aim of establishing their position in the context of the production of problem picture books by Croatian and foreign authors. The results of the analysis showed that these are high quality picture books created by experts in the field of psychology and pedagogy. The analysed picture books were written with the aim of developing emotional intelligence in children of preschool and younger school age and by using the dialogue of the characters these picture books show the latest methods and approaches in the field of education. The most commonly used educational methods in these picture books are the method of empathic reflection and various methods of mindfulness. Additional methods and tips for parents can be found in the guidelines for parents attached to the picture book. Due to numerous instructions for parents, a complex text that directly counts on the participation of parents in reading and a pronounced pedagogical tone, contemporary Croatian problem picture books can also be called educational manuals. In the mentioned picture books parents and educators will find solutions to many challenges that arise in modern childhood, which is characterized by institutionalization, urgency, stress, increased demands, mass media etc.

Key words: problematic picture book, children's literature, verbal and visual discourse of picture books

Sadržaj

1. UVOD	1
2. SLIKOVNICA – DJETETOVA PRVA KNJIGA	3
2.1. Vrste slikovnica.....	3
2.2. Funkcije slikovnica	5
2.3. Ilustracije u slikovnicama	7
3. PROBLEMSKA SLIKOVNICA	10
4. SLIKOVNICE IZ SERIJALA „EMOCIJE”	13
4.1. Slikovnice koje govore o sreći.....	15
4.1.1. „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima”	15
4.1.2. „Lavica može i zna biti sretna zbog drugoga”.....	17
4.1.3. „Hrčak osjeća da postoji tiha i smirena sreća”	20
4.2. Slikovnice koje govore o tuži	22
4.2.1. „Žirafica je tužna jer djeda više nema”	22
4.2.2. „Ježić je tužan jer nije pobijedio u igri”	25
4.2.3. „Prašćić je tužan i ljubomoran na brata”.....	27
4.2.4. „Mišić je tužan jer mu nedostaju roditelji”	29
4.3. Slikovnice koje govore o strahu.....	31
4.3.1. „Ovčicu je strah jer će dobiti brata”	31
4.3.2. „Psića je strah odlaska doktoru”	34
4.3.3. „Slonicu je strah vikanja i kazni”	35
4.4. Slikovnice koje govore o ljutnji	38
4.4.1. „Kad je ljut, zeko se ozlijedi”	38
4.4.2. „Kad je ljut, nilski konjić grize”	41
4.4.3. „Kad je ljuta, macu boli trbuh”	44
4.4.4. „Kad je ljuta, vjeverica ne sluša”	46
5. SLIKOVNICE IZ SERIJE „SOCIOEMOCIONALNE KOMPETENCIJE”	49
5.1. „Ana i gospodin Strahojed”	50
5.2. „Gospodin Iz i gospođica Po”	52
5.3. „Gospođica Hoću”	54
5.4. „Mirko Bjesomirko”	56
6. POVEZANOST TEMA SUVREMENIH PROBLEMSKIH SLIKOVNICA I MEĐUPREDMETNE TEME „OSOBN I SOCIJALNI RAZVOJ”	60
7. ZAKLJUČAK.....	64
8. LITERATURA	66

1. UVOD

Kad bih slikovnicu morala opisati u nekoliko riječi, bez razmišljanja, iskoristila bih sintagmu *prozor u svijet*. Svijet s druge strane prozora često je bajkovit, ispunjen čarobnim stvorenjima i neočekivanim događajima. Ponekad je taj svijet vrlo realističan, sličan svijetu koji je djeci dobro poznat: svijet igre, prijateljstva, istraživanja i otkrivanja. S druge strane, slikovnica može biti prozor u nečiju dječju sobu, narušene obiteljske odnose ili probleme koji su dio svačijeg života i nemoguće ih je izbjeći. Postoje i slikovnice koje su prozor u dječje srce, um i emocije.

U ovom radu odlučila sam pisati o slikovnicama koje su prvenstveno odraslima prozor u svijet dječjih emocija. Riječ je o suvremenim problemskim slikovnicama kojima je zajednička karakteristika to što otvoreno i transparentno progovaraju o svim životnim temama i iskustvima u obitelji i izvan nje. U takvim slikovnicama kriju se priče koje i djeci i roditeljima služe kao dragocjena samopomoć, mijenjaju im perspektivu, nude rješenja i pokazuju izlazak iz teških situacija.

Odlučila sam pisati o ovoj temi prvenstveno zbog vlastite ljubavi prema dječjoj književnosti (posebno slikovnicama) koja me prije nekoliko godina dovela u Gradsku knjižnicu Rijeka u kojoj, sada već godinama, provodim program *Psst...priča*. U sklopu tog programa svake večeri u drugom ogranku čitam suvremene slikovnice djeci i njihovim roditeljima te provodim igre i radionice povezane s temom o kojoj progovara slikovnica. Upravo sam birajući, čitajući i promatrajući reakcije djece za vrijeme i nakon čitanja shvatila koliku moć imaju problemske slikovnice. One na jednostavan i djeci blizak način progovaraju o aspektima života s kojima se djeca mogu poistovjetiti, a roditeljima pomažu da promotre određene izazove odgoja i odrastanja iz dječje perspektive. U suvremenim problemskim slikovnicama najčešće se prikazuju dječje emocije, strahovi, nesigurnosti i pitanja vezana za svakodnevne, uobičajene, ali i one manje uobičajene situacije. Odgovore na takva pitanja donose simpatični, djeci bliski likovi koji pronalaze različite maštovite i šaljive načine rješavanja problema ili suočavanja s emocijama.

Na spomenutim susretima shvatila sam i koliko je zajedničko čitanje važan ritual u odnosu roditelja i djeteta, ritual koji rađa bliskost, povezanost i obostrano razumijevanje. Naučila sam kako kvalitetna problemska slikovnica predstavlja iskustvo kroz koje su dijete i roditelj zajedno prošli i nešto naučili iz njega.

Kako bih produbila svoje razumijevanje potencijala koji imaju problemske slikovnice, odabrala sam pisati o sedamnaest suvremenih problemskih slikovnica hrvatskih autorica koje progovaraju o emocijama s kojima se djeca svakodnevno susreću.

To su emocije ljutnje, tuge, straha i sreće. Suvremena istraživanja u području psihologije pokazuju kako našim razmišljanjima i ponašanjima upravljaju upravo emocije. Stoga sam uvjerena kako slikovnice o emocijama mogu i roditeljima i stručnjacima uključenima u djetetov odgoj i obrazovanje pomoći u boljem razumijevanju i reguliranju djetetovog ponašanja.

Metoda kojom ću se dominantno koristiti je analiza sadržaja. Svaku od odabranih slikovnica predstaviti ću i analizirati s obzirom na način na koji prikazuje spomenutu emociju te s obzirom na način na koji ilustracije, tekst te odnos koji međusobno ostvaruju čitatelju donose poruku.

Cilj ovog rada je istražiti kako slikovnice koje progovaraju o emocijama utječu na razvoj socioemocionalnih kompetencija. Spomenute kompetencije sve se češće spominju u području odgoja i obrazovanja kao vještine koje omogućuju uspješno funkcioniranje u suvremenom društvu koje karakteriziraju stres, nedostatak vremena i narušene vrijednosti. Riječ je o kompetencijama poput samopouzdanja, samoregulacije emocija, asertivnosti i odgovornosti.

2. SLIKOVNICA – DJETETOVA PRVA KNJIGA

„Slikovnica nije samo prva knjiga u životu svakog pojedinca, već i obavezan dio inventara dječje sobe poput krevetića, lutke ili drvenog konjića” (Čičko, 2000:17). U svakom djetinjstvu ona predstavlja prozor u svijet, prijelaz s neposredne stvarnosti u stvarnost stvorenu međuodnosom crteža i slova. Stručnjaci se slažu kako bi djeci trebalo čitati slikovnice od rođenja. Tako djeca povezuju čitanje i knjige s ugodnim osjećajima, upoznaju razne zvukove, rime i riječi te istražuju knjigu osjetilima sluha, vida i opipa.¹ Najbolji način da se dijete navikne na uporabu knjige te da razvija potrebu za njom je da odrasta uz nju (Hadaš, 2016).

Osim sredstva pomoću kojeg dijete upoznaje svijet, slikovnica je i jedinstveno umjetničko djelo koje priča priču putem riječi i slika (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011). Upravo se prožimanjem teksta i ilustracija stvara bogat osjetilni sustav koji dijete može ispuniti značenjima. S obzirom na to da slikovnica svojim najmlađim čitateljima omogućava i proučavanje umjetnosti, osim djetetovom prvom knjigom, možemo ju nazvati i djetetovom prvom izložbom.

2.1. Vrste slikovnica

Prema autorima Majhut i Zalar (2012) slikovnice možemo podijeliti s obzirom na kriterije kroz koje ih promatramo.

U odnosu na količinu teksta, one se dijele na: čiste slikovnice, piktografske slikovnice, slikovnice s minimalnim udjelom teksta te slikovnice s više teksta (koji može biti u stihu ili prozi). Čiste slikovnice su one u kojima prevladavaju samo slike, dok tekst u potpunosti izostaje. Piktografske slikovnice su primjer slikovnog pisma te svojim oblikom slične slikopričama koje su vrlo često početna točka prilikom usvajanja vještine čitanja (Majhut i Zalar, 2012). Najveći broj slikovnica je popraćeno tekstom koji paralelno s ilustracijama oživljava priču. Količina i složenost teksta u slikovnicama varira u suodnosu s namjenom slikovnice te uzrastom kojem je namijenjena.

S porastom dobi čitatelja kojima je slikovnica namijenjena, osim količine teksta i jezik i izraz vrlo često postaju složeniji, a slikovnica ujedno postaje i vrlo dobra podloga za proširivanje rječnika, usvajanje gramatičkih struktura, stilskih figura i obilježja jezika u cjelini. Položaj teksta najčešće je pored ilustracije ili unutar same ilustracije.

¹ *Zašto je važno čitati naglas djetetu od najranije dobi?* Pribavljeno 20.4.2020., sa <https://www.harfa.hr/zasto-je-vazno-citati-naglas-djetetu-od-najranije-dobi/>

S obzirom na oblik, slikovnicu dijelimo na slikovnicu-igračku, nepoderive slikovnice, *pop up* slikovnice (tzv. interaktivne slikovnice) te, u zadnje vrijeme sve zastupljenije, multimedijske slikovnice (Majhut i Zalar, 2012). Slikovnica-igračka i nepoderiva slikovnice su s kojima se djeca po prvi put susreću te su namijenjene najmlađim čitateljima koji „čitaju” koristeći sva osjetila. *Pop up* slikovnice imaju elemente koji „iskaču” iz knjige te su izrazito zanimljive djeci jasliske i mlađe vrtićke dobi. Multimedijske slikovnice su najčešće u digitalnom obliku te sadrže ilustriranu verziju priče koju prate dramatična naracija, glazba i zvučni efekti.

Govoreći o strukturi izlaganja, postoje narativne i tematske slikovnice. Narativne slikovnice pričaju priču, dok su tematske vezane uz određenu temu (npr. higijena, godišnja doba i slično). One su najčešće edukativno-informativnog karaktera te pomažu djetetu upoznati dio svoje stvarnosti, uvesti nove pojmove, objasniti funkcioniranje određenih pojava i slično (Majhut i Zalar, 2012).

Kad govorimo o sudjelovanju konzumenata, slikovnice dijelimo na one kojima se djeca samostalno služe te one u kojima je potrebna asistencija odraslih (Majhut i Zalar, 2012). Može se primijetiti kako velik broj suvremenih slikovnica izravno računa na sudjelovanje roditelja. Štoviše, mnoge slikovnice o kojima ću pisati u ovom radu nalikuju na vodiče koji roditeljima daju instrukcije kako potaknuti dijete na aktivnost tijekom čitanja, kako diskutirati o pročitanoj djetetom, što posebno naglasiti kod čitanja te, u konačnici, kako riješiti određeni izazov u odrastanju. Slikovnice za koje je prilikom čitanja potrebno prisustvo i na određeni način vodstvo odrasle osobe (roditelja, odgajatelja, učitelja) pretežno su problemske slikovnice (Badurina Tomić, 2019).

Slikovnica vrlo lako može postati „pomoćnik” u odgoju i obrazovanju djece, ali i zajednički ritual koji je, prema autorici Perrow (2010) most do uspostavljanja bliskosti između roditelja i djeteta. Zajedničko iskustvo čitanja za dijete ima mnoge dobrobiti. Čitanje djetetu pomaže u fizičkom, socijalnom i emocionalnom razvoju. Čitajući djetetu od najranije dobi, čak i onda kada dijete ne razumije što mu se čita, s djetetom se izgrađuje poseban osjećaj bliskosti i povezanosti. Roditelj i dijete tijekom zajedničkog čitanja međusobno se upoznaju jer roditelj uočava djetetove strahove, interese, sposobnosti, način razmišljanja i probleme koji ga muče. S druge strane, ugodan glas roditelja te vrijeme i pažnja koje mu posvećuje djetetu šalje poruku da je roditelju važno, zbog čega se kod djeteta stvara osjećaj ugođe, sigurnosti i povjerenja (Stričević, 2006).

Slikovnice dijelimo i s obzirom na likovnu tehniku koja se koristila pri izradi ilustracija. U prošlosti su najčešće korištene tehnike bile drvorez i bakrorez, dok su danas dominantne tehnike kolaž, boje i olovka.

Likovnih tehnika kojima se ilustratori koriste u slikovnicama sve je više, tako da se na policama knjižnica i knjižara uz klasične slikovnice mogu naći i fotografske i lutkarske slikovnice, ali i slikovnice koje u sebi sadrže dječje crteže te strip-slikovnice (Martinović i Stričević, 2011). Sve su češće i digitalne slikovnice koje uključuju primjenu tehnologije kako prilikom izrade tako i prilikom konzumiranja sadržaja (Draščić, 2015).

S obzirom na sadržaj, slikovnice dijelimo na spoznajne, umjetničke ili poetske te problemske. O potonjima ću najviše pisati u ovom radu jer se radi o slikovnicama koje se u zadnjih nekoliko godina najčešće pišu, izdaju i čitaju, a značajne su upravo zbog toga što nastaju kao reakcija na suvremeno djetinjstvo, roditeljstvo i izazove koji se javljaju putem. Problemske slikovnice prikazuju probleme s kojima se djeca susreću prikazane iz dječje perspektive, a najčešće teme slikovnica su one koje pripadaju dječjem svijetu – svakodnevnica, zabava, prijateljstvo, igra i dječji problemi (Draščić, 2015). Spoznajne slikovnice sadrže svakodnevne teme poput životinja, uporabnih predmeta ili igara, a cilj takvih slikovnica je pomoći djetetu u upoznavanju okoline, ljudskih djelatnosti te proširivanju vokabulara. Umjetničke slikovnice su usmjerene na razvijanje estetskih kriterija i maštovitosti u doživljavanju svijeta (Majhut i Zalar, 2012).

2.2. Funkcije slikovnica

Čitanje slikovnice za dijete je posebno, cjelovito i sveobuhvatno iskustvo koje je za djetetov razvoj jednako važno kao i igra, san, kretanje i zdrava prehrana (Hadaš, 2016). Uz slikovnicu dijete otkriva svijet pisane riječi, upoznaje svoje emocije, odnose u svojoj okolini, razvija fond riječi, pamćenje, uspostavlja logičke odnose te zadovoljava potrebu za novim (Čičko, 2000).

Smisao i cilj čitanja slikovnica od najranije dobi je razvijanje navike čitanja i njegovanje ljubavi prema knjizi, što je karakteristika koja nas uvelike određuje u životu te nam može pomoći da bolje razumijemo sebe, druge i svijet koji nas okružuje. Ono što slikovnici daje toliku moć su upravo njezine mnogobrojne funkcije koje je autor Čičko (2000) opisao u svom tekstu u poznatom zborniku radova *Kakva je knjiga slikovnica*.

Prva funkcija slikovnice je njezina informacijsko-odgojna funkcija. U slikovnicama dijete može pronaći odgovore na brojna pitanja koja ga zanimaju te potencijalna rješenja za probleme s kojima se susreće.

Otkrivajući svijet slikovnica i brojne odgovore koji se u njima kriju, dijete uči da je knjiga izvor znanja. Ova funkcija omogućuje djetetu postupno razvijanje mišljenja te spontano usvajanje logičkih operacija poput sinteze, analize, usporedbe i slično. Vještine koje dijete usvaja čitajući slikovnice preduvjet su za uspjeh u daljnjem obrazovanju koje se temelji upravo na spomenutim vještinama (Martinović i Stričević, 2011).

Spoznajna funkcija slikovnice podrazumijeva da djeca uz pomoć slikovnice preispituju svoje spoznaje o stvarima, odnosima i predmetima koji ih okružuju. Ova funkcija djeci pruža potvrdu da su njihovi stavovi ispravni i primjereni, ali i da bi ih možda mogli preispitati, provjeriti i istražiti. Tako se čitajući slikovnice stvaraju preduvjeti za razvoj kritičkog mišljenja (Martinović i Stričević, 2011).

Također, važna je i iskustvena funkcija slikovnice koja omogućuje djeci da dožive iskustva koja nisu imala priliku doživjeti u stvarnosti. Tako djeca iz grada mogu upoznati okruženje u kojem odrastaju djeca sa sela ili, primjerice, upoznati način života na drugom kraju svijeta gdje žive djeca drugačije boje kože, s drugačijim načinom života, drugačijim vrijednostima i stilom života. Tako se djeci otvaraju vidici, razvija se tolerancija i pozitivan odnos prema različitostima. Upravo zbog svoje iskustvene funkcije slikovnica može biti dobar poticaj za razgovor nakon čitanja te daljnje učenje i istraživanje.

Veliku ulogu ima i estetska funkcija slikovnice. Čitajući slikovnicu dijete razvija svoj estetski ukus, osjećaj za lijepo, prepoznaje boje, tonove, linije i ostale elemente ilustracija koje u djetetu izazivaju emociju i pozitivno djeluju na njegov intelektualni i emocionalni razvoj (Brcko, 2018). Vizualni elementi kojima je dijete izloženo čitajući slikovnicu utječu na djetetov vlastiti likovni izraz, na njegovo zanimanje za svijet umjetnosti, na njegovu potrebu da se slikovno izrazi te sveukupno na djetetov ukus i smisao za estetiku i sklad. „Ilustracija sama po sebi tada može biti i pokretač unutarnjih sadržaja i značenja koje dijete u sebi nosi, što omogućuje otkrivanje i razumijevanje vlastitog unutarnjeg slikovnog jezika kojim se dijete koristi tijekom izrade vlastitih crteža i slika, a ujedno se njima na taj način koristi i prilikom neverbalne komunikacije sa sobom i okolinom” (Jerabek, 2016).

Funkcija slikovnice koju nikako ne treba zanemariti je upravo zabavna funkcija slikovnice. Prvi susret djeteta i knjige treba biti poput igre – dostupan, privlačan, trebao bi poticati na istraživanje, maštanje i zabavu. Ova funkcija govori o najvećoj prednosti korištenja slikovnice kako u odgoju tako i u obrazovanju djeteta, a to je da slikovnica omogućuje djetetu zabavno, spontano i nesvjesno usvajanje znanja (Martinović i Stričević, 2011).

2.3. Ilustracije u slikovnicama

Nema smisla govoriti o slikovnicama, a ne spomenuti ilustracije. Riječ ilustracija dolazi od latinske riječi *illustris*, što znači osvijetljen, svijetao, sjajan, jasan, znamenit (Karinja, 2019). Ilustracije u slikovnicama igraju veliku ulogu. One produbljuju književnu misao, daju joj nova značenja, oslobađaju maštu djeteta i tako doprinose njegovom estetskom odgoju i razvoju likovnog stvaralaštva. Ilustracija ima moć odvesti čitatelja i slušatelja još dalje i dublje nego što je tekstopisac to učinio. Prema autorici Brcko (2018), ilustracija sadrži informacije koje nisu izvedive iz priče, stoga se može zaključiti kako je ilustracija vrlo često dominantna u odnosu na tekst. Ponekad ilustracija govori i potpuno suprotno od teksta pa iz toga proizlazi smiješan učinak koji djeca ne propuštaju komentirati.

Djetetova reakcija na ilustracije je niz pojmova i asocijacija koje se javljaju prilikom čitanja i zbog toga čitatelj prestaje biti samo čitatelj i postaje i gledatelj u čijim očima ilustracija postaje živa (Karinja, 2019). Dobri poznavatelji dječje psihologije znaju da djeca obično „čitaju” slike dok im odrasli čitaju tekst (Zalar, 2009). Iako se stručnjaci slažu u tome kako ilustracije u slikovnici potiču djetetovu maštu i omogućuju da svaki čitatelj doživi, proživi, pa čak i proširi priču na svoj način, oni oprečnog mišljenja smatraju kako slika ipak sama priča priču i ograničava stvaranje vlastitih slika i prizora (Karinja, 2019). U dobroj slikovnici ilustracija nije subordinirana tekstu, već ga upotpunjuje, potiče na proširenje razumijevanja teksta asocijacijama, simbolima, metaforama, društvenim i osobnim iskustvima.

Najmlađim čitateljima potrebno je pružiti slikovnice s likovno vrijednim ilustracijama koje karakteriziraju sljedeća obilježja: „stilsko pročišćenost, harmonija i ritam boja i jedinstvena kompozicija koja vodi dijete kroz radnju te mu omogućuje vizualno istraživanje detalja i skrivenih poruka” (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011:11). Autorice Balić-Šimrak i Narančić Kovač (2011) u svom radu preporučuju da bi ilustracije trebale biti inspirativne tako da djetetu omogućuju cjelokupni doživljaj priče, ali i potiču na stvaralaštvo. Također, stavljaju veliki naglasak na prikazivanje emocionalnog sadržaja priče koji ilustrator može prenijeti kombinacijama boja, linija i stilova te tako kod čitatelja pobuditi uzbuđenje i angažman, što ilustracije čini moćnim dijelom čitateljeva iskustva.

Kod ilustracija je, nadodaju spomenute autorice, važna izražajnost te temeljita dosljednost vizualnom jeziku cijele slikovnice.

„Vizualni jezik se, između ostalog, ostvaruje i odabirom stila ilustriranja od kojih su najpoznatiji:

1. Apstraktni stil – jednostavan, sažet, ističu se likovni elementi poput boje i forme, maštoviti oblici, prikazani bez previše detalja, maštovite, nedorečene ilustracije
2. Stripovski stil – podsjeća na stripove koji se pojavljuju u dnevnom tisku, razigran je i humorističan
3. Ekspresionistički stil – naglašava emociju koristeći se snažnim bojama i potezima (najčešća je zastupljena slikarska tehnika)
4. Impresionistički stil – naglasak je na zaustavljanju lika u trenutku i poigravanju svjetlošću
5. Folklorni stil – nadovezuje se na tradiciju u smislu sadržaja i tehnika izrade
6. Naivni stil – doima se vrlo dječjim u izvedbi, odlikuje se dvodimenzionalnošću i plošnim slikarskim pristupom
7. Realistički stil – objekte i likove tretira precizno, uredno i realistički, imitira stvarni svijet
8. Nadrealistički stil – prikazuje imaginarne i iznenađujuće prizore s mnoštvom maštovitih detalja
9. Romantičarski stil – naglašava raskošno ukrašavanje oko prizora u slikovnici u stilu starih majstora” (Balić Šimrak i Narančić Kovač, 2011:11).

Prilikom ilustriranja slikovnica važno je ostvariti kvalitetnu suradnju autora i ilustratora. Slike u slikovnici najčešće nastaju na predodžbi autora teksta tako da se od ilustratora očekuje da ostvari viziju autora teksta, no uvijek može kroz slike uključiti vlastite ideje koje neće proturječiti idejama pisca. Suradnjom se može postići i da ilustrator u suradnji s autorom promjeni ili prilagodi tekst da ga djeca bolje shvate ili da bolje objasni autorovu zamisao (Martinović i Stričević, 2011).

Važno je da pisac prilikom pisanja priče ne pretjera s opisivanjem detalja jer će tako ilustratoru oduzeti mjesto za kreativnost i vlastiti doprinos prilikom prikazivanja raspoloženja i detalja scene, što je i ilustratorov najvažniji zadatak. Jedna od dobrih strana uspješne ilustracije je paralelna priča koja pojačava dojam koji na dijete ostavlja sami tekst (Karinja, 2019).

Ono na što i ilustrator i autor moraju pripaziti prilikom izrade slikovnice je i odabir slova. Kad je riječ o odabiru slova, poznato je da djeca vole jednostavna i „topla, prijateljski nastrojena” slova te da im je lakše čitati slova zaobljenih linija i zatvorenih oblika od onih uglatih i nepravilnih. S obzirom na to da je svaka netipična i veća promjena u slovu djetetu zbunjujuća, potrebno je izbjegavati netradicionalna pisma. Tipografija na naslovnica je slobodnija i daje razne mogućnosti kreiranja stilova te sadrži mali broj slovnih znakova kojima se lako poigrati. Najčešće su to verzalna i obla slova šarenih boja u različitim stilovima kako bi privukli dijete da uzme slikovnicu u ruke (Milašinić, 2017).

Osim slikovnice, knjiga koja se u prenošenju poruka također koristi dvama vidovima komunikacije (slikovnim i tekstualnim) je ilustrirana knjiga. Prema autorici Brcko (2018), u ilustriranoj knjizi ilustracije prate zbivanja, ali nisu odlučujuće za razumijevanje. S druge strane, ilustracije u slikovnici stvaraju cjelokupnu atmosferu priče, upozoravaju na ključno, oživljavaju likove, daju im osobnost te animiraju čitatelje.

3. PROBLEMSKA SLIKOVNICA

„Niti jedna životna situacija nije toliko neugodna ili neobična da se o njoj ne bi moglo progovoriti riječju i slikom” poručuje Čičko (2000) dok problemsku slikovnicu opisuje kao modernu slikovnicu koja se nastoji približiti svakodnevnom, stvarnom životu, pritom ne priznajući postojanje tabu-tema.

Problemske slikovnice svojim čitateljima predočavaju svakodnevne situacije u kojima se mogu pronaći te ili nude rješenja ili potiču na samostalno pronalaženje istih (Zalar i sur., 2009). Likovi iz slikovnica djeci postaju prijatelji s kojima se mogu poistovjetiti, a način na koji oni komuniciraju i rješavaju probleme može im poslužiti kao model koji će im primjerom pokazati kako se ponašati ako se ikad pronađu u sličnoj situaciji. Problemske slikovnice čitateljima omogućuju stvaranje sigurnosne mreže između njih i problema. Ovo je posebno naglašeno ako se radi o „intenzivnijim osjećajima jer su problemi o kojima se govori/čita na „sigurnoj” udaljenosti – u knjizi ih dijete može rješavati sa sigurne distance” (Jerabek, 2016).

U suvremenim problemskim slikovnicama najčešća tema su emocije. Autori odabiru pisati o emocijama koje djeca vrlo često potiskuju ne znajući kako ih primjereno izraziti. Najčešće su to bijes, zavist, osjećaj odbačenosti, strah i tuga.

S obzirom na to da su emocije složeno, višeslojno i multidisciplinarno područje, problemske slikovnice stvaraju stručnjaci iz različitih područja koji razumiju prirodu dječjeg odrastanja i sve specifičnosti koje iz njega proizlaze (Martinović i Stričević, 2011). Najčešće se radi o timu sastavljenom od kvalitetnih umjetnika, psihologa, terapeuta i pedagoga koji razumiju da je stvaranje problemske slikovnice odgovoran, osjetljiv i nimalo jednostavan zadatak te mu tako i pristupaju. Također, važno je da se autori problemskih slikovnica mogu poistovjetiti s djecom i njihovim shvaćanjem određenog problema (Čičko, 2000).

Najveći broj hrvatskih suvremenih problemskih slikovnica fokusirano je na socioemocionalno učenje koje podrazumijeva proces stjecanja znanja, stavova i vještina prepoznavanja i upravljanja emocijama, snalaženje u socijalnom svijetu, uspostavljanje i održavanje odnosa s drugima te učinkovito donošenje odluka (Payton i sur., 2008).

Udruženje za akademsko, socijalno i emocionalno učenje CASEL (*The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning*) 2005. godine identificiralo je pet skupina temeljnih, međusobno povezanih, socijalnih i emocionalnih kompetencija (Samarin i Takšić, 2009).

To su: „samosvijest (*self-awareness*, točna procjena vlastitih osjećaja, interesa, vrijednosti i osjećaj samopouzdanja); upravljanje sobom (*self-management*, izražavanje i regulacija vlastitih emocija); socijalna svijest (mogućnost zauzimanja perspektive drugih i empatija s drugima); socijalne vještine (uspostavljanje i održavanje zdravih odnosa s drugima, odupiranje neželjenom socijalnom pritisku, konstruktivno rješavanje konflikata) i odgovorno donošenje odluka (razmatrajući etičke standarde i primjerene društvene norme, doprinoseći dobrobiti cijele zajednice) ” (Samarin i Takšić, 2009: 356).

Ove kompetencije važne su za svako dijete jer mu omogućuju optimalno funkcioniranje u društvu, razumijevanje sebe i svoje okoline, snalaženje u svakodnevnim situacijama, kvalitetno reguliranje vlastitih emocija te uspješno postizanje ciljeva.

Uz problemske slikovnice s funkcijom razvoja socioemocionalnih kompetencija, na našem tržištu teme slikovnica uglavnom su vezane uz životinje, igru, prijevozna sredstva, sport i dječju svakodnevnicu. Pokazalo se da hrvatski autori izbjegavaju pisati o teškim temama poput zlostavljanja i nasilja (Miljan, 2013). Prilikom internetskog pretraživanja kataloga hrvatskih knjižnica pronašla sam svega nekoliko naslova domaćih autora koji progovaraju o temi zlostavljanja. Neki od njih su „Zatvori knjigu nasilja!” Zrinke Ostović, „Jan iz bajke” Kašmira Huseinovića i „Batine u prahu” Ive Olujić. Slikovnice koje progovaraju o ovakvim temama u velikoj su mjeri prijevodi stranih autora.

Pretraživanjem naslova problemskih slikovnica koje su dostupne u našim knjižnicama primijetila sam veliku tematsku promjenu. Bilo da je riječ o domaćim ili stranim autorima, slikovnice iz razdoblja od prije deset do petnaest godina nose naslove: „Šuma”, „Na morskoj obali”, „Problemi u školi” i slično. U zadnjih nekoliko godina teme problemskih slikovnica postaju složenije i ozbiljnije. Sve su češći naslovi poput: „Ja i moja suprotnost”, „Svijet kakav bi trebao biti”, „Naša kuća gori”, „Slikovnica o medijima”, „Smrt kroz priče objašnjena djeci”, „Kako djeci objasniti ADHD/anoreksiju/depresiju/psihozu/autizam”, „Knjiga o osjećajima” i slično. Promatrajući naslove suvremenih problemskih slikovnica moguće je primijetiti kako prate promjene u suvremenom društvu. Neke od njih su globalno zatopljenje, popularizacija brige o mentalnom zdravlju i emocionalne inteligencije, inkluzija, prihvaćanje različitosti i slično.

Osim o emocijama, problemske slikovnice vrlo često na jednostavan, pitak i djeci blizak i zabavan način govore o poželjnim osobinama ličnosti i prihvatljivom ponašanju. Upravo zbog toga roditelji često posežu za slikovnicama kako bi im pomogle u odgoju i olakšale izazovne situacije. Najpopularnije teme problemskih slikovnica o poželjnim osobinama ličnosti su hrabrost, darežljivost, prijateljstvo, kulturne i higijenske navike i slično.

Veliki odgojno-obrazovni potencijal problemskih slikovnica krije se u tome što one progovaraju o kompleksnim temama poput odnosa u obitelji, ali i u društvu. Progovaraju o toleranciji, jednakosti, dječjim pravima, nasilju, sigurnosti, privatnosti i ostalim temama koje je ponekad izazovno približiti djeci mlađeg uzrasta.

Specifičnost suvremene problemske slikovnice je u tome da ona izravno računa na aktivan i stvaralački angažman roditelja kako prilikom čitanja i interpretacije knjige tako i u dijalogu koji nastupa nakon čitanja. Kako bi pomogli roditeljima, izdavači nerijetko uključuju smjernice o tome kako knjigu učiniti pristupačnom djetetu, što naglasiti kod objašnjavanja i slično. Razgovor i rasprava nakon čitanja potaknut će razvoj misaonih operacija kao što su zaključivanje, predviđanje, uviđanje uzroka i posljedica, a samim time i razvoj logičkog mišljenja (Vizek Vidović i Hrabar, 1999).

U ovom radu analizirat ću problemske slikovnice u izdanju izdavačke kuće Evenio koja nudi problemske slikovnice čije teme oživotvoruju stvarne situacije života u obiteljskom i institucionalnom kontekstu kao što su ustanove ranog, predškolskog i osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja.² Glavni junaci ovih slikovnica nalaze se u svakodnevnim situacijama poput dijeljenja radosti, sreće zbog drugoga, straha od kritike, tuge zbog gubitka voljene osobe, nedostatka pažnje, separacijske anksioznosti, potiskivanja osjećaja, postavljanja granica, psihosomatskih tegoba uzrokovanih ljutnjom i mnogim drugim situacijama s kojima se djeca predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta mogu poistovjetiti.

² Evenio: Slikovnice. Pribavljeno 15.4.2020., sa <https://www.evenio.hr/kategorija/slikovnice/>

4. SLIKOVNICE IZ SERIJALA „EMOCIJE”

Prva serija problemskih slikovnica koje ću analizirati su slikovnice na temu emocija autorica Tee Knežević i Tatjane Gjurković.

Osim što piše terapijske priče, Tea Knežević magistra je psihologije, terapeutkinja igrom, praktičarka transakcijske analize te suosnivačica Centra Proventus u kojem s Tatjanom Gjurković provodi terapiju igrom te različita savjetovanja za roditelje i stručnjake koji rade s djecom i mladima. Koautorica je i voditeljica programa „Primjena terapijske igre u vrtićkom okruženju” i „Različiti pristupi terapijske igre u radu s djecom s teškoćama u razvoju” koji se provode u spomenutom centru.³

Tatjana Gjurković je magistra psihologije, psihoterapeutkinja i registrirana terapeutkinja igrom. U Centru Proventus, Tatjana Gjurković organizira i provodi različite radionice i edukacije o mentalnom zdravlju djece. Osim terapijskih slikovnica koje je kreirala u suradnji s Teom Knežević, autorica je knjige „Terapija igrom: kako razviti vještine za razumijevanje djeteta i produbiti odnos s njim”.⁴

Osim za djecu, ove slikovnice su iznimno edukativne i za roditelje. Roditelji se mogu prepoznati u likovima mudrih životinja koje podržavaju, ohrabruju i pomažu sugovorniku prepoznati emociju koja se u njima pojavljuje te daju korisne savjete. Dijalozi u slikovnicama su primjer podržavajuće i konstruktivne komunikacije koje psihologinje zagovaraju u profesionalnom radu i o kojem poučavaju obrazovne djelatnike i roditelje, dok različite situacije prikazane u slikovnicama potiču roditelje na promišljanje o vlastitoj roditeljskoj ulozi te na osvještavanje komunikacije koju ostvaruju s djetetom.⁵ Na kraju svake slikovnice nalaze se i dodatne informacije i savjeti za roditelje. Slikovnice iz ove serije svakako pripadaju kategoriji problemskih slikovnica, no osim što su problemske, one su i terapijske. Autorica Perrow (2013) terapijsku priču opisuje kao priču koja se koristi u svrhu vraćanja ravnoteže i cjelovitosti ponašanja u situacijama koje su izvan ravnoteže.

Autorice ove serije kroz metafore nastoje terapijski djelovati na djecu te metaforičkim slikama utjecati na promjenu ponašanja. Osim roditelja, ove slikovnice u svom radu mogu koristiti i odgajatelji, učitelji, pedagozi te ostali profesionalci koji svakodnevno rade s djecom.

³ Tea Knežević: *Biografija*. Pribavljeno 15.4.2020., sa <https://centarproventus.hr/tea-knezevic/>

⁴ Tatjana Gjurković: *Biografija*. Pribavljeno 15.4.2020., sa <https://centarproventus.hr/tea-knezevic/>

⁵ Obućina, M. (2019., 30. rujna). *Bogat serijal o emocijama: Terapijske slikovnice za djecu, ali i roditelje*. Pribavljeno 15.4.2020., s <https://brickzine.hr/bogat-serijal-o-emocijama-terapijske-slikovnice-za-djecu-ali-i-roditelje/>

Uz pomoć maštovitih likova i zanimljivih zapleta ove slikovnice pomažu djeci u svladavanju svakodnevnih situacija kako u kućnom tako i u odgojno-obrazovnom kontekstu.

Uz autorice, ove slikovnice posebnima je učinila i ilustratorica prepoznatljivog stila – Jelena Brezovec, koja je „oživjela” mnoge popularne i djeci omiljene likove poput Mrljeka i Prljeka, Hrkala i Kamilice, Prozirne Lili i slikovnice „Moje dobro jutro”. Na policama Gradske knjižnice Rijeka nalazi se čak trideset i devet naslova koje je ilustrirala Jelena Brezovec. Poznata hrvatska ilustratorica diplomirala je sociologiju i kroatologiju, a 2008. godine je pokrenula izdavačku kuću Evenio koja se bavi digitalnim i tiskanim izdavaštvom za djecu.⁶ Autoričin stil kombinacija je apstraktnog stila koji karakterizira jednostavnost, maštovitost i naglasak na boji i formi te naivnog stila koji se zbog svoje dvodimenzionalnosti doima dječjim u izvedbi (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011). Detaljnije o ilustracijama govorit ću kasnije u radu.

⁶ Mali čitači (2018., 16. veljače). *Predstavljamo ilustratoricu: Jelena Brezovec*. Pribavljeno 15.4.2020., sa <http://malicitaci.blogspot.com/2018/02/predstavljamo-ilustratoricu-jelena.html>

4.1. Slikovnice koje govore o sreći

Autorice su slikovnice podijelile u skupine s obzirom na emociju o kojoj govore, stoga sam se i ja odlučila istu podjelu pratiti u svom radu. Prve slikovnice koje ću analizirati bit će slikovnice koje govore o emociji sreće. Teme unutar ove skupine dijele se na razloge i vrste sreće koju djeca mogu osjetiti i spoznati, a to su sreća zbog materijalnih stvari, sreća zbog drugih ljudi i njihovog uspjeha te razlika između mirne i glasne sreće.

4.1.1. „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima”

Prva slikovnica iz ove skupine nosi naslov „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima”. Ova problemska slikovnica pokazuje svojim čitateljima kako pronaći sreću u malim, svakodnevnim situacijama poput igre, razgovora s roditeljima, provođenja vremena u prirodi, umjesto u materijalnim stvarima kao što su igračke (Slika 1).⁷

Slika 1: „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima”

Poruka priče krije se upravo u rečenici koju je djed lisac uputio svojoj unuci koja je mislila da će biti sretna ako ulovi sve krijesnice s livade, dobije puno igračaka kojima će se moći igrati ili ubere puno sočnih bobica.

⁷ Obućina, M. (2019., 30. rujna). *Bogat serijal o emocijama: Terapeutske slikovnice za djecu, ali i roditelje*. Pribavljeno 12.6.2020., s <https://brickzine.hr/bogat-serijal-o-emocijama-terapeutske-slikovnice-za-djecu-ali-i-roditelje/>

Djed lisac joj je rekao: „Stvari dođu i prođu. Kad mislimo da imamo puno stvari, mislimo da nas te stvari čine sretnima, no one su izvan nas, a sreća živi u nama, u našim srcima” (Gjurković i Knežević, 2017). U tom trenutku, malena lisica sjetila se svih trenutaka koji je čine sretnom, a za koje joj ne trebaju stvari ili nove igračke.

Neki od tih trenutaka su igra skrivača s mamom i tatom, uživanje na suncu i druženje s prijateljima. Kad je lisica shvatila da sreća zaista stanuje u srcima, odlučila je vratiti sve krijesnice koje je ulovila njihovim domovima.

Na samom kraju slikovnice nalaze se smjernice za roditelje koji žele svoju djecu naučiti ne vezati osjećaj samo uz materijalne stvari. Autorice napominju da, unatoč tome što roditelji često žele kupovati poklone svojoj djeci kako bi ih razveselili, istraživanja pokazuju da veću sreću donosi iskustvo koje dijelimo s drugima nego kupljene stvari. Napominju kako je vrlo važno empatički reflektirati djetetove želje za poklonima, pokazati im da razumijemo što žele i zašto to žele, ali im i vlastitim primjerom pokazati koliko je moguće istinski uživati u svakodnevnim situacijama (Gjurković i Knežević, 2017). Roditelji bi trebali otvoreno i jasno verbalizirati koliko uživaju u sunčanom danu, zajedničkoj igri s djetetom ili u zajedničkim ritualima poput čitanja i pričanja priča prije spavanja. Odrasle osobe u životu djeteta svojim ponašanjem služe kao model, bili to roditelji, odgajatelji ili učitelji. Ukoliko će oni prakticirati uživanje u nematerijalnim stvarima, velika je šansa da će se i djeca povesti njihovim primjerom. Kad je o poklonima riječ, autorice spominju kako bi pokloni trebali biti rezervirani za posebne prigode.

Ilustracije u ovoj slikovnici su jednostavne te pripadaju apstraktnom stilu ilustracija. Ističu se likovni elementi poput boje i oblika, a nedostaje detalja koji bi ilustracije učinile realističnima. Oblici koje ilustratorica koristi su maštoviti, jednostavni, ponekad i nedorečeni, ali je vrlo jasno da pripadaju dječjem svijetu te da se čitatelji mlađeg uzrasta vrlo lako mogu povezati s njima. Odnos teksta i ilustracija u ovoj slikovnici je poprilično ravnopravan. Ilustracije prate radnju u tekstu, a svojim bojama i oblicima stvaraju atmosferu i priči dodaju dinamiku i dubinu. Kako se većina radnje odvija u šumi za vrijeme punog mjeseca, atmosfera je kreirana miješanjem boja, prikazivanjem odsjaja mjesečine te brojnim krijesnicama koje svijetle u mraku i tako priči dodaju bajkovit ugođaj. Vidljivo je da je ilustratorica detaljima poput ukrasa na haljini ili prikazima izraza lica likovima dala autentičnu osobnost. S obzirom na to da se ipak radi o slikovnici iz serijala koji govori o emocijama, velik je naglasak na prikazima odnosa među likovima, njihovih raspoloženja, neverbalne komunikacije, izraza lica i ostalim fizičkim manifestacijama unutrašnjih stanja.

Kako se radnja ove slikovnice odvija u šumi, veliki dio ilustracija uključuje pozadinu kojom dominira zelena boja, prikazi drveća, cvijeća i šumskih životinja. Ilustratorica se poigrava s dječjom maštom tako da proširuje priču pozadinskim detaljima koji potiču na dijalog između roditelja i djeteta o događajima koji su se dogodili ili će se dogoditi izvan same radnje, a prikazani su u ilustracijama.

Gotovo na svakoj stranici može se pronaći jedan zec koji viri iz grma, medvjed koji se skriva iza stabla i promatra situaciju, a ponegdje i uspavani mjesec s kapicom na glavi.

Elementi koji su u određenom trenutku bitni za priču prikazani su veći u odnosu na druge elemente ilustracije (npr. izdvojeni i uvećani su svi predmeti koje lisica priželjkuje – igračke, bobice, kućica na stablu i slično). Iako su ilustracije dominantno šarene i obiluju bojama, u spomenutim prikazima razmišljanja likova ilustratorica se, radi pojačanog učinka, koristi crno-bijelim prikazom.

Uz ilustracije, veliku ulogu u ovoj slikovnici ima tekst koji donosi priču i stvara pripovjedačku, bajkovitu atmosferu. Tekst je jednostavan, ali ujedno i pun metafora, stilskih figura i djeci nepoznatih izraza. Uz činjenicu da je teksta puno (u prosjeku zauzima pola stranice), može se zaključiti da je ova slikovnica namijenjena zajedničkom čitanju djeteta i odrasle osobe čija je uloga objašnjavati nepoznate riječi i prenesena značenja.

4.1.2. „Lavica može i zna biti sretna zbog drugoga”

Sljedeća slikovnica iz serijala koji govori o sreći je „Lavica može i zna biti sretna zbog drugoga”. Kao što možemo zaključiti iz naslova, ova slikovnica napisana je s ciljem razvoja suosjećajnosti s naglaskom na prepoznavanju i uvažavanju tuđeg uspjeha.

Slika 2: Sreća prijatelja

U ovoj priči lavica je naučila kako biti sretna zbog prijatelja leoparda kojem je danas bio prvi trening trčanja, zbog krokodila koji je pomogao kornjači da prijeđe na drugu stranu rijeke i zbog nosoroga koji je uspio žonglirati s tri lopte na rogu (Slika 2).

Zbog uspjeha i zadovoljstva koje su osjećali njezini prijatelji Lavica je osjetila da „joj je korak lak, tijelo joj je puno snage, srce joj uzbuđeno lupa, noge joj poskakuju, a misli su joj ugodne” (Gjurković i Knežević, 2017).

Pouku priče ponovo donosi lik koji predstavlja stariju i mudriju figuru u životu glavnog lika (u ovom slučaju lavice), a kreiran je od strane autorica kako bi roditeljima dale poruku i smjernice o tome kako djeci približiti razgovor o emocijama. Autorice roditeljima poručuju da je važno razumjeti djetetovu sreću i bez obzira na to što joj je povod, ne omalovažavati i ne odbacivati njihov osjećaj. Važno je vlastitim primjerom pokazati kako se radovati uspjehu drugih ljudi, bili to članovi kućanstva ili netko iz svijeta sporta ili zabave tko je ostvario veliki uspjeh. Autorice u smjernicama za roditelje koje se nalaze na samom kraju slikovnice dodaju da iako sreća traje kratko (kao i većina emocija), njeno održavanje može se postići razmišljanjem o situaciji koja je potaknula određenu emociju (Gjurković i Knežević, 2017).

Ilustracije su jednostavne, maštovite i plošne te se u izvedbi doimaju dječje. Možemo reći kako je ilustratorica kombinirala apstraktni i naivni vizualni jezik. Baš kao i u prošloj slikovnici, ilustracije prate radnju te ju nadopunjuju elementima koji nisu spomenuti u priči, a pripomažu boljem razumijevanju likova, njihovih osobina i međusobnih odnosa. Također, vizualno otkrivanje detalja i skrivenih poruka slikovnice omogućuje čitatelju da priču proživi i proširi na svoj način. Primjer ilustracije koja sadrži informacije koje nisu izvedive iz teksta je prikaz u kojem lavica i tata lav razgovaraju na pikniku dok sjede na dekici na kojoj se, između ostalog, nalaze kolačići i knjige.

Tekst slikovnice prati samo njihov dijalog, ali atmosfera koju je ilustratorica stvorila odredivši mjesto i oblik njihovog druženja doprinosi boljem razumijevanju odnosa između tate lava i malene lavice, a roditeljima daje ideje o tome kako stvoriti ugodno ozračje za razgovor o emocijama. S obzirom na to da je ovo slikovnica koja je, koliko i djeci, namijenjena i roditeljima kao pomoćnik u odgoju, puna je pedagoških implikacija i savjeta, a ovaj piknik tate i kćeri je način na koji su autorice u suradnji s ilustratoricom željele prikazati važnost kvalitetnog zajedničkog vremena roditelja i djece.

U ovoj slikovnici nalazi se puno sporednih likova. To su životinje koje je lavica sretala putem, a ono što je zanimljivo je to kako svaka životinja ima svoju prepoznatljivu, jedinstvenu osobnost, što je ilustratorica postigla posvećujući posebnu pozornost izrazima lica, govoru tijela te načinu odijevanja svake životinje. Za razliku od slikovnice „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima” u kojoj je ilustratorica puno detalja posvetila šumskoj pozadini, u ovoj slikovnici pozadina je najčešće neutralna i ista u gotovo svim prikazima.

Nježnim i „prigušenim” bojama ilustratorica je prikazala stabla i planinu u daljini te stvorila jedinstvenu kompoziciju boja i oblika, što je doprinijelo stvaranju atmosfere sunčanog, toplog ljetnog dana punog pozitivnih emocija.

Ilustracije i tekst zajedno čine cjelinu. Tekst zauzima poprilično velik dio stranice, a govori o složenijim unutrašnjim procesima i komunikacijskim obrascima koje je nemoguće prikazati samo slikom. Stoga bi mogli zaključiti kako je tekst dominantniji u odnosu na ilustracije. Nije namijenjen samostalnom čitanju, već je neosporna potreba za asistencijom roditelja u čitanju (kod djece predškolske i mlađe školske dobi kojima su slikovnice iz ove serije prvenstveno i namijenjene) prilikom objašnjavanja nepoznatih riječi i složenijih izraza te prenesenih značenja.

Uloga odrasle osobe koja čita djetetu ovu slikovnicu je objasniti mu zahtjevnije dijelove teksta poput: „Sreća je predivna jer ako ju primijetimo kod drugoga i ako nam je iskreno stalo, onda ona prelazi na nas” (Gjurković i Knežević, 2017). Smatram da je ovo vrlo složena misao koja zahtjeva dodatni angažman roditelja kako bi objasnio djetetu, s obzirom na njegove razvojne mogućnosti, kako primijetiti sreću kod drugoga, kako znati da nam je iskreno stalo do nekoga, što to uopće znači te u kojem smislu sreća „prelazi” s druge osobe na nas. Tekst je veoma poetičan i bogat stilskim izrazima i metaforama, poput one u kojoj je tata lav usporedio širenje sreće sa širenjem krugova u vodi nakon bacanja kamenčića. Smatram da zahtjevniji tekstualni predložak ne treba preplašiti roditelje prilikom odabira ovakvih slikovnica jer one, uz asistenciju i vođenje odrasle osobe, mogu biti odličan model za proširivanje vokabulara te poticaj na dublje promišljanje o poruci teksta.

4.1.3. „Hrčak osjeća da postoji tiha i smirena sreća”

Još jedna slikovnica iz ove serije koja govori o sreći krije se iza naslova „Hrčak zna da postoji tiha i smirena sreća”. Ova slikovnica kreirana je kako bi pomogla djeci i njihovim roditeljima pronaći „tihu” sreću, odnosno sreću i mir koji se krije u njima. Na početku priče hrčak je svoju sreću pokazivao, kao i većina djece, vrlo ekspresivno i glasno, bacajući jastuke u zrak i skačući po kući. Autorice u smjernicama za roditelje na kraju slikovnice napominju kako je ovo česta pojava kod djece mlađeg uzrasta jer kad nas nešto jako razveseli, tijelo dobiva energiju i pokreće se. Upravo će zbog slabije samoregulacije nego kod odraslih dijete skakati, potrčati, podignuti ruke u zrak, pljesnuti ili učiniti neku motoričku radnju kad ga nešto razveseli. Kako bi ga potakla da bude oprezniji i više pazi na sebe i druge u svojoj okolini, mama mu je govorila o sreći koja snažno pokreće tijelo.

Pokazala mu je kako njegova sestra meditira te mu objasnila da, iako izgleda kao da samo sjedi i ne radi ništa, da je ona zapravo aktivno usmjerena na puno toga što je u njoj i njenom unutrašnjem svijetu.

Potaknut sestrinim primjerom i mali hrčak je pokušao meditirati uz mamine upute o tome kad i kako da udahne i izdahne. Autorice su kroz lik mame roditeljima dale upute kako da svojoj djeci približe meditaciju kao sredstvo umirenja. Zašto su opuštanje i umirenje dobri za svakoga od nas objasnila je mama Hrčak u slikovnici govoreći: „Kad smo opušteni, osjećamo se sretno. Ta je sreća blaga i ugodna, ona je vrlo nježna i dolazi polako” (Gjurković i Knežević, 2017).

Slikovnica završava prikazom obiteljskog opuštanja na zajedničkom pikniku na kojem je vidljivo kako cijela obitelj, svatko na svoj način, uživa u „tihoj sreći” koju autorice promoviraju kroz ovu priču. Autorice su u zadnjoj ilustraciji pokušale prikazati kako umirenje i „tiha sreća” za svakoga izgledaju drugačije i da je to sasvim prirodna i poželjna pojava. Tako je mama uživala promatrajući leptira koji je sletio na njezinu njušku, sestra je uživala čitajući knjigu, dok su tata i maleni hrčak uživali promatrajući prirodu i osluškujući zvukove oko sebe.

Autorice napominju kako zbog prevelike stimulacije osjetilnog sustava izazvane vanjskim podražajima djecu treba poticati da stave fokus na svoj unutarnji svijet, da zastanu i osjete svoje tijelo, da obrate pozornost na disanje i na svoje misli kako bi mogla razlikovati stanja koja osjećaju (Gjurković i Knežević, 2017). U tom nimalo lakom zadatku djetetu možemo pomoći koristeći tehnike vizualne imaginacije prilagođene djeci koje ih postepeno vode do stanja smirenosti.

Važno je pobuditi znatiželju za praćenje disanja i otkucaja srca, na osvještavanje položaja tijela te, u konačnici, na usmjeravanje misli na tijelo ili emociju umjesto na vanjske podražaje.

Ilustracije u ovoj slikovnici su jednostavne, bez previše detalja, plošne, šarene, maštovitih oblika. Kao i u ostalim slikovnicama iz ove serije koje sam do sada analizirala vidljivo je da je njihova uloga da prate tekst i prikazuju radnju, ali i da stvaraju ugođaj koji je primjeren ovoj priči. S obzirom na to da se kroz ovu priču provlači tema umirenja, meditacije i tišine, ilustratorica je nježnim i prigušenim bojama plave nijanse ostvarila upravo takvu atmosferu. Kako bi postigla da se i samim čitanjem slikovnice dijete osjeti smireno, izbjegavala je koristiti jarke boje, snažne kontraste i šarene pozadine koje su uobičajene u njezinim ilustracijama. Kako bi ideju o mnogobrojnim prednostima koje meditacija može donijeti djeci predstavila na privlačan i efektan način, ilustratorica je mnogo pozornosti posvetila prikazivanju izraza lica.

Likovi koji meditiraju u slikovnici na svom licu uvijek imaju izraz spokoja, zadovoljstva i sreće (Slika 3) što je vjerojatno i roditeljima i djeci poticaj da se i sami okušaju u sličnim aktivnostima te ih učine dijelom svoje svakodnevice.

Slika 3: Hrčak i mirna sreća

Količinski teksta ima manje nego u slikovnicama koje sam prethodno analizirala. Dok je u prethodnim slikovnicama dominirao dijalog, u ovoj priči dominantan je monolog mame koja svom sinu objašnjava zašto je smirena sreća bolja od glasne i nemirne. Kao i u prethodnim slikovnicama, tekst je ozbiljan i zahtjevan te ga djeca predškolske i mlađe školske dobi teško razumiju bez dodatnog objašnjavanja odrasle osobe. Ova slikovnica specifična je po tome što ne posjeduje klasičnu radnju koju je moguće doživjeti i prepričati. Tekst slikovnice je zapravo detaljan opis unutrašnjeg svijeta djeteta i potreban je dodatan angažman roditelja kako bi se dijete povežalo i poistovjetilo s glavnim likom i njegovim emocijama. Upravo zbog toga je u ovoj slikovnici ilustracija dominantnija od teksta jer je pored složenog teksta upravo ilustracija ta koja donosi poruku na površinu.

4.2. Slikovnice koje govore o tuzi

Ono što je zajedničko slikovnicama koje ću analizirati iduće je to što svaka od njih, na svoj specifičan i jedinstven način, govori o tuzi. Najčešći uzrok tuge kod djece su osjećaj odvojenosti od drage osobe ili dragocjenog premeta. Upravo su takve situacije autorice odabrale kako bi kroz priču i u smjernicama na kraju slikovnice roditeljima pokazale kako da pomognu svojoj djeci u situacijama u kojima osjećaju tugu. Iako su dječje emocije jednostavne, spontane i kratkotrajne, treba ih shvatiti ozbiljno i posvetiti im pozornost jer one mogu biti odličan put k razumijevanju djetetova unutarnjeg svijeta (Gjurković i Knežević, 2017).

4.2.1. „Žirafica je tužna jer djeda više nema”

Slikovnica „Žirafica je tužna jer djeda više nema” napisana je kako bi pomogla djeci u prepoznavanju i izražavanju emocija u slučaju gubitka voljene osobe.⁸ Riječ je o zahtjevnoj i delikatnoj temi koju mnogi autori izbjegavaju. S obzirom na to da je smrt dio života i nemoguće ga je u potpunosti izbjeći, autorice se odlučuju djeci približiti temu smrti te kroz simpatičnu priču o žirafici cijeloj obitelji olakšati gubitak voljene osobe.

Žirafica je uživala na ljetovanju s roditeljima kad je saznala uznemirujuću vijest. Naime, primila je informaciju da joj je djed jako lošeg zdravstvenog stanja, zbog čega je i hospitaliziran. Kroz lik žirafice autorice prikazuju kako je bolest djeci vrlo često neobična i zbunjujuća pojava. Promjenu u njezinoj obitelji koja je uslijedila zbog djedove bolesti žirafica opisuje ovako: „Mama i tata bili su jako zabrinuti, često su odlazili u bolnicu, a onda se jednoga dana odjenuli u crno, upalili svijeću i rekli mi da je djed umro” (Gjurković i Knežević, 2017).

⁸ Evenio: *Žirafica je tužna jer djeda više nema*. Pribavljeno 12.6.2020., s <https://www.evenio.hr/proizvod/slikovnice/osjecaji/zirafica-tuzna-djeda-vise-nema/>

Uz zbunjenost i neshvaćanje situacije, autorice napominju kako je česta pojava da djeca ne izražavaju tugovanje zbog gubitka voljene osobe na klasičan način. U smjernicama za roditelje na kraju slikovnice autorice objašnjavaju kako djeca tuguju na drugačiji način od odraslih. Ona nikad neće samoinicijativno govoriti o gubitku i tuzi, ali će to itekako pokazati kroz igru i ponašanje, kao što je prikazano i u ovoj slikovnici.

Razumljivo je da je djetetu predškolske ili mlađe školske dobi teško objasniti koncept smrti. Zato autorice kroz likove roditelja primjerom pokazuju na koji se način s mlađim djetetom može razgovarati o smrti tako da im ta spoznaja ne bude uznemirujuća. Roditelji su žirafici smrt objasnili na idući način: „Djed je umro, a kada netko umre, on više nije s nama na isti način. / Dokle god radimo ono što smo radili s njim, on živi u nama” (Gjurković i Knežević, 2017).

Većina radnje u slikovnici prikazuje strategije kojima se jedna obitelj koja je nedavno izgubila voljenog člana koristi kako bi se lakše nosila s tim. Roditelji malene žirafice ne izbjegavaju spominjanje djeda, već otvoreno govore koliko im nedostaje i žiraficu potiču na isto. Uz razgovor, uspomenu na djeda održavaju živom tako da se prisjećaju zajedničkih trenutaka (Slika 4) i dragocjenih uspomena te tako da nastavljaju s aktivnostima u kojima je djed uživao poput plesa i pjevanja njegovih najdražih pjesama.

Slika 4: Sjećanje na djeda

Ilustracije u ovoj slikovnici igraju veliku ulogu jer na jednostavan, djeci blizak, a opet učinkovit način prikazuju atmosferu koja je, s obzirom na situaciju, u većini prikaza tmurna i tužna.

Atmosfera je kreirana korištenjem tamnijih i prigušenijih boja, ali i brojnim detaljima koji upotpunjavaju sami tijek priče i dodaju joj težinu. Detalji koji se najviše ističu su mnogobrojni uređaji i aparati oko djeda u bolnici te detaljan prikaz djedovog sprovoda.

Kontrastno ovim tmurnijim scenama, prikazi u kojima tata i žirafica zajedno gledaju djedove slike, razgovaraju i prisjećaju se zajedničkih uspomena vidno su drugačiji, bogatiji bojama i detaljima (poput ukrasa u sobi ili kriješnica koje imaju funkciju noćne lampe) koji atmosferi daju jedan vedriji i topliji ton. Kroz slikovnicu, a posebnu u scenama sprovoda, ilustratorica je veliku pozornost posvetila detaljnom i preciznom prikazu emocija na licima likova. Dominantne emocije su tuga i zabrinutost, a iako su glavni likovi životinje, izrazi lica tipični su za ljude. Ovakav pristup vrlo je edukativan za djecu predškolske i mlađe školske dobi jer je prepoznavanje i razlikovanje emocija i izraza lica jedna od temeljnih socioemocionalnih kompetencija.

Ilustracije uglavnom prate tekst i ravnopravne su s njim. Zanimljiv trenutak u ovoj slikovnici je odabir ilustratorice da na sprovodu na kojem su svi u crnom žirafica bude u šarenoj haljini. Samim odabirom šarene odjeće zbog koje je žirafica odskakala od ostalih, ilustratorica je naglasila koliko se žirafica u toj situaciji osjećala izgubljeno i zbunjeno.

Tekst je opširan, zahtjevan i pun složenijih riječi poput: *zagonetno*, *privinuti* i *pozorno* zbog čega je prilikom čitanja mlađoj djeci potrebna pomoć roditelja u objašnjavanju nepoznatih izraza. Bez obzira na složenost teksta ova tema sama po sebi traži aktivni angažman roditelja za vrijeme čitanja, ali i u vremenu refleksije i razgovora koji bi trebao slijediti nakon čitanja. Sam tekst slikovnice je, baš kao i u slikovnicama koje sam prethodno analizirala, koncipiran tako da opisuje unutarnje stanje i razmišljanje likova (npr. o čemu je žirafica razmišljala kad je vidjela tatino zabrinuto lice) više nego što opisuje razvoj događaja. Događaja nema puno, a i stavljani su u drugi plan jer ono što je autoricama bilo važno je prikazati kako razgovor s djetetom o smrti ne mora biti mukotrpan i bolan proces kao što se roditelji često pribojavaju.

4.2.2. „Ježić je tužan jer nije pobijedio u igri”

Situacija koja je u dječjoj svakodnevici mnogo učestalija od gubitka voljene osobe je tuga koja se pojavljuje kada dijete ne pobijedi u igri ili doživi neuspjeh u aktivnosti koja mu je jako važna. Slikovnica koja progovara upravo o takvoj vrsti tuge te roditeljima donosi savjete kako da pomognu djetetu bolje razumjeti tu emociju je „Ježić je tužan jer nije pobijedio u igri”.

Glavni lik u ovoj priči je ježić koji se ne želi igrati sa svojim prijateljima skupljanja predmeta jer je prošli put skupio najmanje predmeta i „izgubio”. Autorice su u ovoj priči kroz lik ježića pokazale tipičnu reakciju djeteta koje je izgubilo u igri – plakanje, razočaranje, negativna slika o sebi i vlastitim sposobnostima te učestalo odbijanje ponovnog sudjelovanja u igri.

Kako pomoći djetetu da prihvati da ne mora uvijek u svemu biti najbolje, da je puno važnije sudjelovati, pratiti svoj napredak i uživati u vremenu provedenom s prijateljima autorice su prikazale kroz lik tate ježa. U dijalogu koji se odvijao između ježića i tate ježa autorice su prikazale metodu empatičkog reflektiranja u kojoj je jako važno pokazati djetetu da razumijemo njegove osjećaje te, po mogućnosti, opisati situaciju u kojoj smo se i mi osjećali slično. U savjetima za roditelje na kraju slikovnice autorice napominju kako je u ovakvim situacijama važno djetetu verbalizirati otkud tuga dolazi, normalizirati situaciju, dati vlastiti primjer, ohrabrivati napredak i uspoređivati dijete s njim samim, a ne s drugom djecom.

Tata jež podsjetio je svog sina da je drugi put kad je igrao igru bio puno bolji jer je umjesto tri skupio čak pet predmeta. Pohvalio ga je jer je puno vježbao i trudio se i napomenuo da se to vrlo lako može primijetiti kroz njegov napredak. Ovaj razgovor pokazao se učinkovitim jer se ježić odmah prisjetio kako zapravo uživa u igri i zabavi sa svojim prijateljima, a ne u postignutim rezultatima te im se stoga ubrzo ponovno pridružio. U razgovoru tate i sina krije se i poruka ove slikovnice koja glasi da je najvažnije uspoređivati se sam sa sobom, a ne s drugima.

Ilustracije u ovoj slikovnici su dominantne u odnosu na tekst, zauzimaju veći dio stranice i bogate su detaljima, bojama i različitim maštovitim oblicima, zbog čega se doimaju dječje u izvedbi. Ilustratorica je veliku pozornost posvetila prikazivanju šumskih životinja s kojima se ježić igrao tako da svaka od njih bude drugačija, upečatljiva i ima svoju autentičnu osobnost koja se vrlo lako može prepoznati iz izraza lica i načina odijevanja.

Životinje s kojima se ježić igra su u tekstu samo nabrojane – srna, tvor, divlja svinja i vuk. Ilustratorica je ta koja im je dala osobnost i samim time obogatila priču jednom dodatnom dimenzijom. Uloga ilustracija u ovoj slikovnici je prikazati događaje iz priče i oblikovati osobnost likova.

Atmosfera u priči usko je povezana s emocijama koje proživljava glavni lik, a ostvaruje se detaljnijim prikazom ekspresija lica, čime je unutarnji svijet likova dominantniji u odnosu na vanjske događaje (Slika 5).

Slika 5: Ježić se ljuti

Kako u ovoj priči dio radnje predstavlja upravo igra šumskih životinja, ilustracije su usmjerene na stvaranje dinamike učestalim prikazivanjem kretanja likova.

Mnogobrojni su prikazi u kojima likovi trče, skaču, skrivaju se, traže predmete i uživaju u trenucima bezbrižne dječje igre.

Tekst je bogat složenijim izrazima koji zahtijevaju dodatna objašnjenja roditelja poput: *pronalazak, zadano, potom, objaviti* ili *poredak*. Kako je ovo slikovnica s oznakom 2+, može se pretpostaviti da je namijenjena prvenstveno djeci predškolskog uzrasta kojima su ovakve riječi i većoj mjeri nepoznate. Odabir ovakvih riječi je opravdan zato što ovakve slikovnice, uz angažman roditelja, mogu poslužiti i kao odličan jezični model za upoznavanje novih riječi i izraza. Iako nema puno radnje i dominira dijalog tate ježa i ježića, količinski teksta ima dosta i s obzirom na dob djece kojoj su ove slikovnice namijenjene smatram da bi se ideja djela mogla prenijeti i uz manje teksta.

Važno je naglasiti da prilikom detaljnijeg opisivanja i objašnjavanja djeci može ponestati koncentracije te je uloga roditelja skratiti dijelove priče kako ona ne bi bila predugačka te kako se ne bi izgubila poruka djela.

4.2.3. „Prašćić je tužan i ljubomoran na brata”

Tuga se kod djece može javiti kad osjete da su propustili priliku da budu pohvaljeni ili nagrađeni. Slikovnica iz ove serije koja može pomoći u ovakvim situacijama, posebno kada roditelji pažnju poklanjaju braći i sestrama ili ih uspoređuju s njima, krije se iza naslova „Prašćić je tužan i ljubomoran na brata”. Kao i sve slikovnice iz ove serije ova slikovnica namijenjena je i roditeljima kojima može pomoći da bolje razumiju osjećanja svoje djece u ovakvim situacijama te prema preporukama i smjernicama autorica reguliraju vlastito ponašanje i reakcije.

Glavni likovi ove slikovnice su braća prašćići koji su imali zadatak pospremiti svoju sobu prije večere. Stariji prašćić pospremao je lijevi dio sobe, a mlađi desni. Dok se stariji prašćić igrao s vlakićem na navijanje i potpuno zaboravio na pospremanje, mlađi prašćić je pospremio svoj dio sobe, za što su ga roditelji, u konačnici, i pohvalili. Unatoč tome što stariji prašćić uopće nije obavio svoj dio zadatka, osjetio je veliku ljubomoru i ljutnju jer su roditelji pohvalili samo mlađeg prašćića (Slika 6).

Slika 6: Prašćić se ljuti i tužan je

Tada je zaplakao i optužio svoje roditelje da vole samo mlađeg prašćića. Ovim primjerom autorice su htjele pokazati kako se iza ljubomore vrlo često krije tuga zbog osjećaja odbačenosti ili nedostatka pažnje.

Kroz lik mame autorice roditeljima daju smjernice kako razgovarati s djecom u situacijama poput ove kad ih preplave intenzivne emocije. Kao dobar pristup autorice su odabrale metodu empatičkog reflektiranja koju sam već spominjala u radu, a odnosi se uvažavanje djetetovih osjećaja. Empatičkim reflektiranjem pomažemo djeci da razumiju zašto osjećaju određene emocije te im ujedno pružamo i strategije koje im mogu pomoći da se lakše nose s intenzivnim emocijama poput ljubomore i tuge koje u ovoj priči osjeća stariji prašćić.

Primjer empatičkog reflektiranja krije se u rečenici mame koja je svom sinu prašćiću poručila: „Ti si zapravo tužan, teško ti je jer si se zaigrao i zbog toga nisi dovršio pospremanje, a sad ti je žao što ne dobivaš pohvalu. Ipak, mama i tata i tebe jako vole i to ne može ništa promijeniti” (Gjurković i Knežević, 2017). Nakon ovakvog pristupa, prašćiću je bilo drago što ga mama i tata ipak razumiju, pa je zato lakše pospremio igračke, nakon čega su svi zajedno uživali u zajedničkoj večeri.

U smjernicama za roditelje na kraju slikovnice autorice poručuju roditeljima kako je uz empatičko reflektiranje situacije vrlo važno djetetu ponuditi rješenja kako da idući put kad se nađe u istoj situaciji postupi drugačije i tako izbjegne neugodnu emociju. „Kroz empatičko reflektiranje jedna osoba nudi drugoj svoju potpunu prisutnost i pozornost kojom neverbalno komunicira: „važan/a si mi ti i to što ti se događa.“ Ovakva komunikacija ne podrazumijeva popuštanje ili ne postavljanje granica, već je ovo komunikacija koja se koristi za povezivanje, emocionalno umirivanje i izgradnju kvalitetnog odnosa.”⁹

Ilustracije u ovoj slikovnici kombinacija su apstraktnog i naivnog stila kojima se ilustratorica Jelena Brezovec i inače koristi u svojim radovima. Koristeći jednostavne, a maštovite oblike u kojima su naglašeni oblik i forma, a potpuno ih preplavljaju šarene i intenzivne boje, ilustratorica postiže da se likovi doimaju jako dječje, toplo i blisko najmlađim čitateljima. Ilustracije imaju klasičnu ulogu, prikazuju radnju, ostvaruju atmosferu, detaljno prikazuju emotivna stanja likova na čemu je i naglasak u svim slikovnicama iz ove serije. Kako bi bolje prikazala kontekst situacije ili karakter likova te potakla na dodatni razgovor roditelja i djece, ilustratorica je obogatila prikaze maštovitim detaljima koji se ne spominju u tekstu, ali ostavljaju veoma efektan dojam, a većinski se odnose na igračke i detalje iz spavaće sobe braće prašćića.

⁹ Centar Proventus: Što je to empatičko reflektiranje? Pribavljeno 30.4. 2020., sa <https://centarproventus.hr/sto-je-to-empaticko-reflektiranje/>

Pomoću spomenutih detalja roditelji s djecom mogu razgovarati i bolje upoznati likove postavljajući pitanja. Iz ilustracija je vrlo lako saznati s čime se prašćići vole igrati, kojim se sportom bave, po čemu se razlikuju jedan od drugoga, što vide kada pogledaju kroz prozor i slično.

Većina slikovnica koje sam do sada analizirala prikazuju vanjske prostore, dok je ovo jedina slikovnica koja se gotovo u cijelosti odvija u zatvorenom prostoru, odnosno u sobi braće prašćića. Moguće je primijetiti kako je autorica upravo zbog toga koristila mnogo više detalja i kombinacija boja nego u ostalim slikovnicama.

Tekst slikovnice je sažetiji od uobičajenih tekstova u slikovnicama iz ove serije. Autorice kombiniraju dijalog i pripovijedanje, s naglaskom na detaljne opise unutrašnjih stanja likova. Rečenice u slikovnici su dominantno u pedagoškom tonu, odnosno prikazuju kako bi roditelji trebali razgovarati sa svojom djecom u određenim situacijama. Vidljivo je da je slikovnica namijenjena zajedničkom čitanju roditelja i djece, ali s obzirom na to da, u odnosu na prethodno analizirane slikovnice, ima manji broj djeci nepoznatih riječi i složenijih izraza, djeca rane školske dobi mogle bi ju čitati i razumjeti bez prevelikih poteškoća.

4.2.4. „Mišić je tužan jer mu nedostaju roditelji”

Sljedeća slikovnica iz ove serije i posljednja koja govori o emociji tuge je „Mišić je tužan jer mu nedostaju roditelji”. Kao i što sam naslov govori, riječ je o slikovnici koja se bavi osjećajem tuge zbog razdvojenosti od roditelja. Ovakva vrsta tuge česta je u situacijama u kojima dijete ostaje samo u vrtiću ili mora provesti neko vrijeme s drugim članom obitelji, kao što je slučaj u ovoj slikovnici. Ovakva odvajanja od roditelja sve su češća jer djeca sve ranije kreću u vrtić, upisuju izvannastavne aktivnosti, provode vrijeme u igraonicama i slično.

Glavni likovi ove priče su mali mišić i njegova sestra mišica koji su trebali provesti noć u kući svoje bake. Baku su jako voljeli i zato su joj se jako razveselili kad su vidjeli da je došla po njih u vrtić i rekla im da će večeras prespavati kod nje. Preko dana im je kod bake bilo jako lijepo i uživali su u bezbrižnoj igri u bakinom vrtu i zalijevanju cvijeća. Kako se vani počelo smračivati, prisjetili su se roditelja koji su im u tom trenutku počeli strašno nedostajati. Kako bi ih utješila, baka ih je zagrlila, rekla im je da razumije kako se osjećaju, poručila im da su svi ti osjećaji sasvim uobičajeni te im obećala da će već ujutro vidjeti mamu i tatu koji će doći po njih i odvesti ih kući. U smjernicama za roditelje autorice objašnjavaju kako je emocionalna potreba iza osjećaja tuge potreba za podrškom, utjehom i nadoknadom izgubljenog.

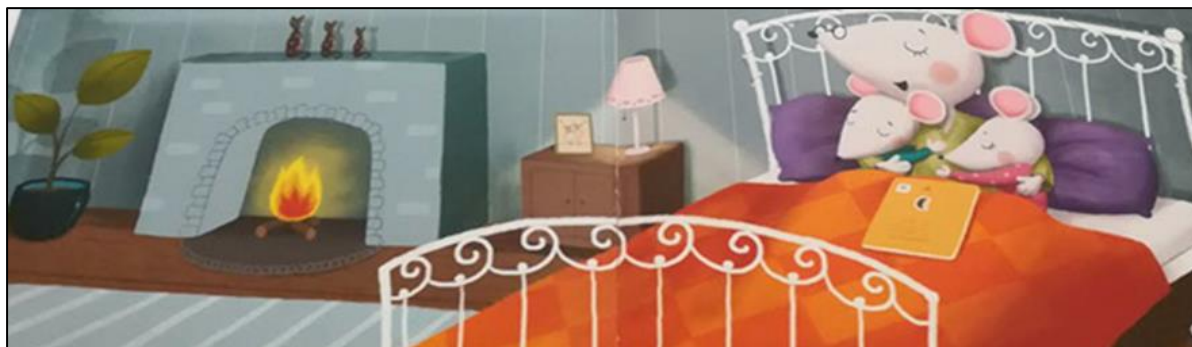
Upravo zato što baka nije pokušavala umanjiti njihov osjećaj, skrenuti im pozornost ili ih prisilno obradovati, emocija tuge je prošla jednako brzo kako je i došla te su se mišić i njegova sestra vrlo brzo osjećali sasvim smireni i sigurni u bakinom zagrljaju. U smjernicama za roditelje na kraju slikovnice autorice napominju da treba razumjeti da su takve situacije za dijete drugačije i nepoznate, iako se nama možda „ne čine tako strašne“.

Dodaju kako je vrlo važno djeci dati priliku da prožive taj osjećaj (koji je sasvim normalan i prirodan i nema potrebe da ga se potiskuje) jer bi se, u protivnom, ta tuga mogla manifestirati u obliku neželjenih ponašanja poput zadržavanja stolice, loše spavanja, slabijeg apetita i slično (Gjurković i Knežević, 2017).

Osim razgovorom, djetetu je potrebno ponuditi različite načine izražavanja tuge, ovisno o osobinama i preferencijama djeteta. Dok će neka djeca rado razgovarati o svojoj tuzi, neki će crtati ono što ih rastužuje. Oblik izražavanja je manje bitan, važno je da emocije ne ostanu potisnute. Kad je riječ o nedostajanju roditelja koji trenutno nije prisutan, primjerice u obiteljskim situacijama u kojima jedan roditelj radi daleko od mjesta stanovanja, autorice savjetuju ublažavanje tog osjećaja razgovorom o roditelju, planiranjem zajedničkih aktivnosti za vrijeme kad će dijete i roditelj ponovo biti zajedno ili pripremom iznenađenja odnosno poklona koji će dijete izraditi za roditelja.

Ilustracije su jednostavne, šarene, vesele, prepune boja i detalja koji približavaju ovu priču i njene likove djeci. Ravnopravne su s tekstom. One prikazuju priču s naglaskom na emocijama, raspoloženju i reakcijama likova. Simpatičnim detaljima ilustratorica je obogatila prikaze interijera, posebice spavaće sobe mišića i mišice te bakine kuće. Bakina kuća prepuna je ukrasa na zidu, obiteljskih fotografija i prigušenih lampica koje, uz kamin u kojem gori vatra, stvaraju atmosferu doma (Slika 7).

Slika 7: Mišići kod bake

Soba mišića i mišice sliči klasičnoj dječjoj sobi u kojoj prevladavaju šarene i tople boje, a igračke se nalaze posvuda. Ono što pokazuje maštovitost ilustratorice je personalizirani namještaj poput krevetića u obliku sira. S obzirom na to da je ilustratorica mišiće, njihovu sobu, odjeću i igračke, pa čak i emocije i reakcije prikazala jako dječjim, malim čitateljima se vrlo lako poistovjetiti s likovima, povezati se s njihovim emocijama i pronaći sličnosti s vlastitim.

Očito je da je autoricama bio cilj da ilustracije budu bliske i privlačne djeci kako bi se bolje povezali s likovima, što ih motivira da poslušaju priču do kraja, promišljaju o reakcijama i postavljaju pitanja roditeljima. Tekst je, s druge strane, sve samo ne prilagođen djeci. Opsežan je i pun složenih i dugih riječi koje djeca predškolske dobi ne razumiju.

Jedino što je dječje u tekstu su umanjenice poput *vodice*, *grabljice* ili *lopatice*. S umanjenicama se često susrećemo u slikovnicama iz ove serije. Pretpostavljam da se radi o pokušaju autorica da ublaže ozbiljniji tekst i učine ga bližim djeci predškolske i mlađe školske dobi. Stoga je idealno zajedničko čitanje roditelja i djece u kojima će djeca „čitati” ilustracije, a roditelji tekst.

Kao i u većini prethodno analiziranih slikovnica, dominantna tehnika je opisivanje. Dok se u većini slikovnica opisuje radnja, likovi ili ambijent, u ovim slikovnicama spomenuti elementi su sekundarni. Priča je orijentirana oko unutrašnjeg stanja likova i to je ono što se najviše opisuje. Kako bi prikazale razmišljanja i emocije likova, autorice koriste opisivanje i dijalog.

4.3. Slikovnice koje govore o strahu

U ovom poglavlju analizirat ću slikovnice koje govore o emociji koja je najčešće zamaskirana u nepoželjna ponašanja kod djece poput ljutnje, ljubomore ili privlačenja pozornosti, a to je strah. Strah je normalan dio djetetova razvoja, a javlja se kad dijete procjeni da je situacija za njega ugrožavajuća, odnosno kad osjeća da nema kapaciteta nositi se s izazovom koji je pred njim. Autorice slikovnica odabrale su pisati o situacijama koje su najčešći izvor straha kod djece, a to su dolazak prinove u obitelj, novonastale obiteljske situacije, odlazak doktoru te kritika i kazna.

4.3.1. „Ovčicu je strah jer će dobiti brata”

Slikovnica „Ovčicu je strah jer će dobiti brata” namijenjena je djeci i roditeljima koji očekuju prinovu u obitelji. Zbog brojnih promjena koje takva situacija donosi, mnoga se djeca susreću s intenzivnim i zbunjujućim emocijama od kojih je najučestaliji upravo strah. U smjernicama za roditelje autorice napominju kako je prilikom promjena u obitelji djeci poljuljan osjećaj sigurnosti, što je u konačnici djetetova osnovna potreba.

Posljedično tome kod djece se vrlo često javlja pojačana separacijska anksioznost, odbijanje odlaska u vrtić/školu, učestale glavobolje, fizički bolovi, noćne more i slično (Gjurković i Knežević, 2016).

Glavni lik u ovoj slikovnici je ovčica koja se, nakon što su joj roditelji uzbuđeno objavili da će postati starija sestra, od vedre i zaigrane ovčice pretvorila u namrštenu, zabrinutu i povučenu ovcu (Slika 8).

Slika 8: Ovčica je zabrinuta

Kroz lik ovčice autorice su pokazale koliko intenzivno neka djeca proživljavaju dolazak prinove. U smjernicama za roditelje autorice navode kako je ovo česta situacija jer upravo taj strah od nove i nepoznate situacije čini da se dijete povlači te da djeluje zbunjeno, nesigurno i ranjivo.

Ovčica se budila noću vrišteći kako ne želi bracu, brinula se hoće li joj braco uzeti sve igračke, tko će na nju paziti te hoće li je mama i tata prestati voljeti. Iz navedenog je vidljivo kako ovčica, baš kao i mnoga djeca u toj situaciji, na dubokoj razini osjeća strah od odbacivanja i gubitka roditeljske ljubavi. Kako bi je utješili i umirili njene strahove, prijatelji s ovčicom dijele svoja iskustva kako bi je uvjerali da to što će dobiti brata uopće nije loša vijest. Pile je reklo kako su se on i njegova braća i sestre u isto vrijeme izlegli iz jaja i kako im nikada nije dosadno jer imaju jedni druge, kravica je pohvalila svoju sestru koja joj uvijek pomogne popraviti čuperak na glavi, a konjić svog brata koji ga strašno nasmijava dok uči skakati preko prepreka.

Osim njezinih prijatelja, ovčici u prilagodbi na novonastalu situaciju pomažu i njezini roditelji. Dijalogom između roditelja i ovčice autorice donose primjer pozitivne komunikacije prikladne ovoj situaciji.

U smjernicama za roditelje autorice napominju kako je važno empatički reflektirati i normalizirati djetetov osjećaj te naglašavati da se dolaskom drugog djeteta ništa neće promijeniti. Također ističu važnost fizičkog kontakta (zagrljaja, dodira) i održavanje rituala koji su djetetu bitni, a često izostaju kad u obitelj dođe mlađe djetete (Gjurković i Knežević, 2016).

Autorice su kroz lik mame u priču uvrstile i zanimljivu usporedbu. Naime, mama je usporedila prinovu u obitelji s novim cvijetom u vrtu. „Kao što svaki cvjetić koji doneseš pruža dodatnu ljepotu tvome vrtu, tako će i braco dodati dodatnu ljubav u našu obitelj” (Gjurković i Knežević, 2016).

Ilustracije u ovoj slikovnici prate radnju priče i na maštovit način vrlo efektно i uspješno prikazuju emocije kroz koje ovčica prolazi. Upravo kako bi izrazi lica i položaj tijela bili u prvom planu, ilustratorica se odlučuje na jednostavne, plošne ilustracije bez previše detalja. Također, ilustracijama dominiraju tople i šarene boje koje su djeci bliske i privlačne. Ilustracije su dominantne u odnosu na tekst jer osim što količinski zauzimaju više prostora, proširuju priču detaljima koji se u tekstu ne spominju, ali pogoduju boljoj karakterizaciji likova ili stvaranju atmosfere.

Kako bi čitatelje potaknula na kreativno razmišljanje, ilustratorica na svakoj stranici dodaje zanimljiv, donekle skriven detalj poput životinja koje vire kroz prozor ili iza grma, crteža na zidu i slično. S obzirom na to da se spomenuti elementi ne spominju u tekstu, mogu poslužiti kao odličan poticaj roditeljima za proširivanje priče ili kao inspiracija za dijalog nakon čitanja.

U ovoj seriji često se pojavljuju ilustracije bogate raznim iznenađenjima. Takvim pristupom ilustratorice ostvaruje se zabavna funkcija slikovnice koja čitateljima omogućuje individualni doživljaj slikovnice. Ilustracije koje se ističu su prikazi razmišljanja ovčice dok joj prijatelji nabrajaju svoja iskustva s braćom i sestrama. Razmišljanja su prikazana u oblačićima, a ističu se humorom i maštovitošću. U ovoj situaciji ilustratorica je uz apstraktni i naivni stil iskoristila elemente stripovskog vizualnog jezika koji karakteriziraju razigrani i humoristični prikazi.

Tekst je, kao i u prethodno analiziranim slikovnicama, dugačak i opsežan te obiluje djeci nepoznatim pojmovima, iz čega je razvidno da autorice računaju na sudjelovanje roditelja prilikom čitanja. Tekst obiluje umanjenicama, ali i stilskim figurama poput usporedbe i metafore. Smatram da je odraslima takav stil pisanja možda zanimljiv i poetičan, ali djecu predškolske i mlađe školske dobi nepoznate riječi i složeni izrazi mogu zbuniti te im skrenuti pozornost sa same radnje i pouke teksta.

4.3.2. „Psića je strah odlaska doktoru”

Idući strah koji je čest kod djece je strah od odlaska liječniku. Takav strah problematizira slikovnica koju ću iduću analizirati, a krije se iza naslova „Psića je strah odlaska doktoru”.

Glavni lik ove priče, maleni psić, jednog je dana primijetio kako se više ne može igrati sa svojim prijateljima zbog snažne grlobolje. Psić se jako bojao odlaska liječniku, pitao se tko je taj liječnik i što će mu raditi. Njegova reakcija bilo je skrivanje, plakanje i odbijanje odlaska pod svaku cijenu. Autorice napominju kako su učestale reakcije na strah od liječnika plač, odbijanje suradnje, pojačana tjelesna napetost, separacijska anksioznost i slična ponašanja (Gjurković i Knežević, 2016).

Kao primjer primjerene reakcije roditelja psićeva mama je empatički reflektirala njegove osjećaje, pokazala mu razumijevanje i suosjećanje, a zatim mu detaljno opisala kako će izgledati odlazak liječniku i sam pregled. Polako i strpljivo opisala je cijeli put od kuće do ordinacije, a zatim mu objasnila što će reći doktoru kad ga vide (Slika 9).

Slika 9: Mama i psić

Ovakav postupak pojašnjen je u smjernicama za roditelje koje se nalaze u prilogu slikovnice. U spomenutim smjernicama autorice napominju kako se strah od liječnika najčešće javlja upravo zbog nerazumijevanja situacije i procedure koja se događa tijekom pregleda ili zahvata (Gjurković i Knežević, 2016). Autorice dodaju kako je vrlo važno imati strpljenja, pružiti djetetu podršku, ali i pokušati kontrolirati vlastiti strah koji je ponekad uzrok nesigurnosti i straha kod djece.

Osim što je važno liječnika predstaviti kao nekog tko nam pomaže da se osjećamo bolje i budemo zdraviji, autorice savjetuju kako bi bilo dobro istaknuti neki pozitivan događaj koji će uslijediti nakon pregleda, što je u ovoj slikovnici bilo zajedničko pečenje psiću omiljenih kolača.

Ilustracije u ovoj slikovnici karakterizira jednostavnost te bogatstvo boja i oblika. Uloga ilustracija je da prate priču, prikazuju osobnost likova i njihove emocije te da ostvaruju atmosferu u priči. Česti su prikazi prirode i vanjskih prostora te životinja koje su u velikoj mjeri personalizirane i izgledaju, razmišljaju, govore i žive kao ljudi. Djeci su vjerojatno najzanimljiviji prizori životinja u čekaonici. Ove maštovite ilustracije prikazuju svaku životinju drugačije – s drugačijom ozljedom, različitim pratljama i različitim izrazima lica koji prikazuju kako se svaki od prikazanih likova osjeća vezano uz pregled koji im slijedi. Ovakve ilustracije koje sadrže informacije koje ne proizlaze iz teksta mogu poslužiti kao odlična početna točka za dodatne razgovore o emocijama i prepoznavanju istih između roditelja i djece.

Tekstom dominira dijalog mame i psića. S obzirom na dob kojoj su ove slikovnice namijenjene, tekst je poprilično dugačak i složen te zahtijeva dodatno pojašnjavanje. Moglo bi se reći kako je tekst slikovnice poetski oblikovana uputa roditeljima, dok su ilustracije one koje djeci približavaju radnju i likove u slikovnici. S obzirom na to zaključila bih kako su ilustracije dominantne u odnosu na tekst jer su dovoljno opširne i detaljne kako bi mogle ispričati priču bez teksta.

4.3.3. „Slonicu je strah vikanja i kazni”

Posljednja slikovnica u serijalu koja govori o strahu je priča „Slonicu je strah vikanja i kazni”. Ova slikovnica potiče roditelje na promišljanje o korištenju kazni i vikanja kao odgojnih metoda te im daje uvid u dječja promišljanja i osjećanja u tom trenutku.¹⁰ Poznato je da kazne i vikanje dovode do straha i anksioznosti koji mogu pogubno djelovati na samopouzdanje. U smjernicama za roditelje autorice upozoravaju da zbog čestih kritika dijete razvija snažnu unutarnju kritičnost, što može dovesti do stalne tjelesne napetosti i straha, a katkad i do depresije (Gjurković i Knežević, 2016).

Radnja ove priče odvija se u vrućoj savani u kojoj je živjela zaigrana i raspjevana slonica. Mlada slonica nije shvaćala majčina upozorenja o čuvanju vode za piće, već se u njoj bezbrižno igrala.

¹⁰ Evenio: *Slonicu je strah vikanja i kazni*. Pribavljeno 12.6.2020., s <https://www.evenio.hr/proizvod/slikovnice/osjecaji/slonicu-je-strah-vikanja-i-kazne/>

Kad ju je vidjela kako se igra, majka je počela vikati na slonicu optužujući je: „Toliko sam ti puta rekla da trebamo štedjeti vodu, a ti se ovako razbacuješ” nakon čega ju je kaznila tako da je morala sama otići po vodu do udaljenog jezera (Gjurković i Knežević, 2016).

Kako je mlada slonica vjerovala da oko jezera žive strašna čudovišta, užasavala se odlaska kojeg, zbog kazne koju joj je majka zadala, nije mogla izbjeći. Slonica je zbog kritike koja joj je bila upućena osjećala nelagodu i nemir.

Autorice u smjernicama za roditelje navode i ostale fiziološke reakcije na kritiku, a to su tikovi, griženje noktiju, opsesivno-kompulzivne radnje, potreba za kontrolom, otpor prema autoritetima ili pak prevelika poslušnost i potreba da se zadovolje tuđa očekivanja.

Kad se slonica vratila, mama joj se ispričala što je vikala na nju i tako je preplašila. Priznala je svoju grešku jer je shvatila da joj nije dobro objasnila što točno znači štedjeti vodu. U ovom prikazu ilustratorice su kroz dijalog mame i slonice roditeljima pokazale jedan pozitivan primjer iskrene komunikacije. Kad je sloničina mama shvatila da je pogriješila, iskreno se ispričala (Slika 10).

Slika 10: Slonica i mama

Djeca na tom primjeru uče da je u redu pogriješiti, ali da se potrebno iskreno ispričati te da ih roditelji uvijek vole bez obzira na sve.¹¹

¹¹ 11 Obućina, M. (2019., 30. rujna). *Bogat serijal o emocijama: Terapeutske slikovnice za djecu, ali i roditelje*. Pribavljeno 15.4.2020., s <https://brickzine.hr/bogat-serijal-o-emocijama-terapeutske-slikovnice-za-djecu-ali-i-roditelje/>

Autorice savjetuju roditeljima da budu svjesni vlastitih strahova i osjećaja bespomoćnosti te da pokušaju pronaći drugačiji način rješavanja novonastalog problema, izbjegavajući kritiku i kaznu. Također je važno dobro razmisliti što se može očekivati od djeteta s obzirom na njegovu dob te isticati i ohrabrivati dijete u trenucima kada učini ono što želimo da usvoji kao naviku ili karakternu osobinu (Gjurković i Knežević, 2016).

Ilustracije veoma dosljedno prate tekst, stavljajući naglasak na prikaze emocija i reakcija likova. Iz ilustracija se vrlo lako može primijetiti kako se emocije, osim u izrazu lica, mogu iščitati i iz položaja tijela, gesta i pogleda.

Sve navedeno proizlazi iz same funkcije ovih slikovnica, a to je educiranje djece o svijetu emocija i upoznavanje s njihovim fizičkim, psihičkim i afektivnim manifestacijama. Dodatnu dimenziju samoj priči dodaju ilustracije koje ne prate tekst, ali su prisutne kako bi kod čitatelja izazvale znatiželju i pokrenule kreativnost.

Primjerice, prikaz u kojem slonica odlazi po vodu na jezeru dok se ostale životinje bezbrižno igraju na livadi može biti povod dodatnom razgovoru za vrijeme ili nakon čitanja o tome kako se slonica osjećala dok je zbog kazne morala propustiti igru. Kako bi donijela toplinu i radost priči koja je u nekim dijelovima u poprilično ozbiljnom tomu jer ipak govori o emocijama i situacijama koje ni djeci ni odraslima nisu ugodne, gotovo svakom prikazu ilustratorica je dodala sunce u pozadini koje se smije i promatra situaciju.

Ilustracije su jednostavne, plošne, stilizirane i obiluju bojama. Zbog kombinacije spomenutih elemenata one se doimaju dječje, što je vrlo često razlog zašto djeca posežu za slikovnicama iz ove serije. Ilustracije su im privlačne jer su bliske njihovom svijetu, maštovite, šarene i humoristične.

Tekst je prisutan u rasponu od pola pa do dvije trećine površine stranice. Ima ga dosta i u kontrastu s dječjim i veselim tonom u kojem su ilustracije doima se jako ozbiljno i formalno. Uvode se djeci novi i nepoznati izrazi poput *žustro* i *odrješito* kako bi se proširio njihov vokabular. S obzirom na radnju i složenost teksta, zaključila bih da je tekst dominantan u odnosu na ilustracije i da je tekst taj koji donosi radnju i opisuje stanje likova, a ilustracije one koje prate i prikazuju radnju uz poneka nepredvidljiva iznenađenja.

4.4. Slikovnice koje govore o ljutnji

Idućih nekoliko slikovnica govore o ljutnji kod djece. Ljutnja pripada skupini osnovnih emocija i može izazvati nepromišljene odluke i reakcije ako se ne znamo nositi s njom. Kod mlađe djece ona se najčešće pojavljuje kao posljedica osjećaja bespomoćnosti, frustracije, straha ili osjećaja da ih odrasli ne razumiju, a dugoročno je povezana s niskim samopoštovanjem, osjećajem usamljenosti ili anksioznosti u situacijama u kojima dijete nema mogućnost kontrole (Gjurković i Knežević, 2015). U sljedećim naslovima autorice progovaraju o različitim situacijama u kojima se kod djece može pojaviti ova emocija te donose smjernice za roditelje o tome kako se s tom ljutnjom nositi.

4.4.1. „Kad je ljut, zeko se ozlijedi”

Slikovnica „Kad je ljut, zeko se ozlijedi” prikazuje situaciju u kojoj se kao posljedica ljutnje pojavila autoagresija, odnosno agresivno ponašanje usmjereno prema samom sebi. Ova pojava javlja se kao posljedica intenzivne unutrašnje napetosti uzrokovane osjećajem bespomoćnosti. Kad djeca ne znaju izražavati vlastite emocije, one ih mogu preplaviti, a olakšanje tog stanja preplavljenosti djeca mogu tražiti kroz samoozljeđivanje. Najčešći oblici samoozljeđivanja kod djece su udaranje po glavi, čupanje kose, grizenje noktiju ili sebe (Gjurković i Knežević, 2015).

Samoozljeđivanjem djeca kažnjavaju sama sebe za nešto što su pogrešno učinila ili za nešto za što su pogrešno optužena, a mogu izražavati i sram i samoprezir. Kroz priču i smjernice za roditelje koje se nalaze u prilogu autorice roditeljima približavaju spomenutu temu te im objašnjavaju kako dolazi do samoozljeđivanja, koja je njegova svrha te kako pravilnim modelom komunikacije mogu regulirati djetetovo ponašanje te ga preusmjeriti na prihvatljivije načine pokazivanja ljutnje.

Glavni lik ove priče je znatiželjni zeko koji je volio dosađivati svojim prijateljima s farme postavljajući im puno pitanja. Životinje s farme se zbog toga nisu htjele igrati s njim te se zeko osjećao usamljeno i odbačeno. Osjećaj neprihvaćenosti i razočaranja u svoje prijatelje s vremenom se pretvorio u ljutnju koja je rezultirala snažnim udaranjem šapom o stablo (Slika 11).

Slika 11: Zeko udara šapom

Ovakvo ponašanje prekinula je mudra sova kroz čiji su lik autorice pokazale roditeljima poželjan oblik komunikacije u ovoj situaciji. Sova je prišla uplakanom i ljutitom zecu te mu pokušala pomoći idućim riječima: „Kad smo ljuti, želimo to izbaciti iz sebe. To je normalno. Tada je jako važno da ne povrijedimo sebe ili nekoga drugoga” (Gjurković i Knežević, 2015).

Ovo je primjer komunikacije koju autorice preporučuju u smjernicama za roditelje. Kroz lik sove autorice su pokazale kako u komunikaciji s djetetom treba pokazati djetetu da je njegov osjećaj prepoznat, postaviti granice te mu predložiti prihvatljiviji način iskazivanja ljutnje. Uz sovine riječi zeko se odmah primirio te je shvatio da je u redu biti ljut, ali ono što nije u redu je ugrožavati sebe i druge zbog toga. Priča je završila uz zajedničku igru svih životinja na farmi, puno smijeha i veselja.

U smjernicama za roditelje autorice napominju kako dijete uči kako se nositi s ljutnjom promatrajući vlastite roditelje i njihove reakcije kad su ljuti. Osim na važnost regulacije vlastitih emocija, autorice roditeljima naglašavaju da svrha samopovređivanja nije privlačenje pozornosti (kao što se često zaključuje), već otpuštanje preplavljujućih emocija. Odrasla i djetetu bliska osoba (ovoj kategoriji pripadaju i članovi uže obitelji, odgajatelji i učitelji) djetetu može pomoći tako da ostane smirena, potiče djetetovu svjesnost o emocijama i njenim uzrocima te, ako je potrebno, fizički zaustavi dijete u samopovređivanju (Gjurković i Knežević, 2015).

Ilustracije u ovoj slikovnici karakteriziraju jednostavnost, plošnost i bogatstvo boja. Primjećujem maštovite detalje koji pomažu u poticanju znatiželje, povezivanju s likovima te mogu poslužiti kao dodatni povod za razgovor s roditeljima. Ilustratorica se koristi jednostavnim oblicima kako bi prikazala likove životinja, a ono čemu je posvetila najviše pozornosti su upravo izrazi lica na kojima su vidljiva raspoloženja i emocije koje likovi osjećaju. Kako bi životinje i njihovi odnosi bili u prvom planu, objekte u pozadini (poput cvijeća, prirode ili kuća koje okružuju farmu) ilustratorica je prikazala samo kroz obrisne linije. Uloga ilustracija je stvoriti atmosferu užurbanog i dinamičnog života na farmi koji je bogat raznim životinjama, strojevima i objektima te približiti likove čitateljima kako bi se povezali s njima i njihovim doživljajima.

Tekst je dominantan u odnosu na ilustracije, zauzima veći dio površine stranice, a riječi kojima se autorice koriste su zahtjevne za uzrast kojem su ove slikovnice namijenjene. Stoga se može zaključiti kako su slikovnice kreirane za zajedničko čitanje roditelja i djece. Cilj je da se djeca prepoznaju u likovima i njihovim emocijama, a da roditelji dobiju upute kako se postaviti u izazovnim situacijama u roditeljstvu. Kao i u prethodno analiziranim slikovnicama tekst je bogat stilskim figurama, a prepoznatljivi potpis autorica je da se usred ozbiljnog teksta u pedagoškom tonu učestalo pojavljuju umanjenice poput: *patkica*, *šapica* ili *praščić*. Priču donosi prvenstveno dijalog između likova, a zatim opisivanje i pripovijedanje u trećem licu.

4.4.2. „Kad je ljut, nilski konjić grize”

Iduća slikovnica koja govori o ljutnji je „Kad je ljut, nilski konjić grize”. Za razliku od prethodne slikovnice u kojoj je glavni lik u priči svoju ljutnju usmjerio prema sebi, u ovoj slikovnici riječ je o fizičkoj agresiji koja se javlja među vršnjacima. Razlika između ljutnje i agresije je u tome što je ljutnja privremeno stanje potaknuto nekom frustracijom, a agresija pokušaj da se nekog namjerno ozlijedi (Gjurković i Knežević, 2015).

Agresivno ponašanje je jedan od najčešćih problema u ponašanju kod djece predškolske i školske dobi. Smatra se da je upravo ono uzrok za traženje pomoći čak kod 50% djece kojoj se pruža dodatna stručna pomoć (Milanović i dr., 1998). Kad govorimo o agresivnosti, važno je spomenuti kako se agresivnost dijeli na izravnu i neizravnu agresiju. Izravnom se smatraju fizička i verbalna agresija (ruganje, vrijeđanje, kritiziranje, naređivanje, čupanje, udaranje, guranje...), dok se neizravnom smatraju sociomanipulativna ponašanja poput ogovaranja, isključivanja iz igre ili ignoriranje (Milanović i dr. 1998).

U ovoj slikovnici autorice su odlučile prikazati jedan od oblika izravne agresije uzrokovane emocijom ljutnje. Slikovnica donosi priču o nilskom konjiću koji se jako veselio proslavi svog petog rođendana, a posebno otvaranju poklona. Najviše se razveselio poklonu prijateljice papigice koja mu je poklonila loptu koju je dugo priželjkivao. Jedan od gostiju na proslavi, maleni tigrić, odlučio se poigrati s tom loptom, na što je nilski konjić jako burno reagirao jer je on želio biti taj koji će se prvi igrati svojom novom loptom.

Autorice u priručniku za roditelje na kraju slikovnice spominju kako je ljutnja često posljedica drugih emocija i bespomoćnosti koju djeca preplavljena intenzivnim emocijama mogu osjećati. Taj proces vrlo je dobro prikazan u slikovnici u kojoj autorice opisuju kako su se emocije nilskog konjića drastično promijenile u svega nekoliko sekundi. Kad je vidio da se tigrić igra s njegovom loptom, nilski konjić prvo je bio tužan, zatim razočaran i, u konačnici, ljut. U trenutku u kojem ga je ljutnja potpuno obuzela, postao je agresivan. Počeo je trčati za tigrićem, odgurnuo ga je, udario po šapi i oduzeo mu loptu.

Svađa prijatelja probudila je sovu koja, baš kao i u prethodno analiziranim slikovnicama, predstavlja lik roditelja ili odgajatelja koji se koristi suvremenim odgojnim metodama poput empatičkog reflektiranja. U razgovoru s nilskim konjićem sova je reflektirala njegove emocije te mu na taj način pokazala razumijevanje i poštovanje (Slika 12).

Slika 12: Razgovor nilskog konjića i sove

Razumijevanje mu pokazuje izjavama poput „Vidim da si jako ljut” i „Čini se da ti je bilo jako važno da se ti prvi igraš novom loptom.”

Kad je nilski konjić osjetio da ga netko konačno razumije, osjetio je olakšanje i radost te je odmah, bez pogovora, poslušao savjet mudre sove. Ispričao se prijatelju tigriću te mu objasnio koji je bio uzrok njegove ljutnje. Kroz lik sove autorice su čitateljima pokušale prikazati koliko je važno otvoreno i iskreno verbalizirati vlastite želje i potrebe te na taj način izbjeći nepotrebne sukobe i neugodne situacije.

Na kraju slikovnice nalaze se smjernice za roditelje u kojima autorice objašnjavaju uzroke ljutnje i agresivnog ponašanja kod djece, razliku između ljutnje i agresije te navode kako pomoći djetetu regulirati ljutnju na društveno prihvaćen način.

Autorice predlažu neke od strategija koje mogu pomoći pri prihvatljivom izražavanju ljutnje. „Kao ‘ispušni ventil’ može poslužiti jastuk (za udaranje rukama), reket (za udaranje po krevetu), lopte i limenke (za šutiranje), novine i papir (za gužvanje, vikanje i gaženje). Pomaže i trčanje, izgovaranje ružnih riječi, vikanje u kutiju, mačevanje novinama i sl.” (Gjurković i Knežević, 2015). Također, već spomenutim strategijama autorice dodaju i ekspresivne tehnike koje odlično pomažu izražavanju neosviještene i osviještene agresije, ljutnje i straha. Svoje emocije dijete može crtati, slikati ili modelirati.

Zbog šarenih i jarkih boja te jednostavnih, ali raznolikih oblika, ilustracije su posebno zanimljive djeci predškolskog i mlađeg školskog uzrasta. Najvažnije uloge ilustracija u ovoj slikovnici su stvaranje atmosfere i prikazivanje unutarnjih stanja likova. Kako bi ostvarila atmosferu koja dolikuje rođendanskoj proslavi petogodišnjaka, ilustratorica je stranice slikovnice ispunila prikazima šarenih balona, zastavica, lampica i ostalih ukrasa.

S obzirom na to da je jedna od osnovnih funkcija slikovnica iz ove serije razvijati socioemocionalne kompetencije svojih čitatelja, ilustratorica je veliku pažnju posvetila prikazivanju izraza lica, gesta i položaju tijela koji su odraz emocija koje likovi osjećaju. Nilski konjić u ovoj je slikovnici osjećao cijeli spektar emocija koje se lako mogu primijetiti u ilustracijama. Dok je pripremao rođendansku proslavu, osjećao je zadovoljstvo. Kad je otvarao poklone, osjećao je uzbuđenje, a za vrijeme i nakon konflikta osjećao je ljutnju, razočaranje i tugu.

Promatrajući ilustracije i kroz razgovor s roditeljima, djeca mogu učiti prepoznavati i imenovati emocije te promišljati o uzrocima njihovog pojavljivanja.

Ilustracije su obogaćene detaljima koji se ne spominju u tekstu, a mogu poslužiti kao odličan motiv za proširivanje i produbljivanje radnje. Primjer takvih ilustracija su rođendanski pokloni koji samo dijelom izviruju iz vrećica i na taj način potiču čitatelje na maštovitost i kreativnost u otkrivanju poklona koje je nilski konjić dobio.

S obzirom na količinu i složenost teksta, ali i na samu tematiku, ova slikovnica namijenjena je prvenstveno djeci predškolske dobi, ali i njihovim roditeljima. Kao i u ostalim slikovnicama iz ovog serijala tekstom dominiraju dijalog i opisivanje unutrašnjih stanja likova. U tekstu nema puno složenih i nepoznatih izraza, ali je zato bogat nazivima i opisima emocionalnih stanja likova. Čitanje ove slikovnice odličan je način za obogaćivanje emocionalnog vokabulara djece.

4.4.3. „Kad je ljuta, macu boli trbuh”

Iduća slikovnica koju ću analizirati je slikovnica „Kad je ljuta, macu boli trbuh”. U ovoj slikovnici autorice su se dotakle teme psihosomatike. Poznato je kako psihički život čovjeka može imati neželjeni učinak na organske sustave. Ponekad uslijed snažnih i potisnutih emocija ili stresnih situacija/životnih promjena, djeca mogu razviti psihosomatske tegobe od kojih su najčešći bolovi u abdomenu, glavobolja, anksioznost, umor, gubitak apetita i malaksalost (Gjurković i Knežević, 2015).

Maca iz ove priče nije se mogla igrati sa svojim prijateljima jer ju jako boli trbuh. Ono što je zanimljivo je da ju trbuh počinje boljeti svakog jutra kad njena susjeda golubica ranom zorom počne pjevati i tako joj prekine san koji joj mnogo znači. Pomoću ilustracija se lako može primijetiti macina uzrujanost svaki put kad golubica krene pjevati, zbog čega se može zaključiti kako njezini bolovi nemaju fiziološki uzrok.

Kao i u nekoliko slikovnica iz ove serije, problem rješava mudra sova kroz čije riječi progovaraju autorice i roditeljima daju smjernice o metodama koje valja primijeniti u slučajevima kad se kao posljedice ljutnje kod djece jave neugodni psihosomatski problemi (Slika 13).

Slika 13: Maca i sova

Sova joj je ukazala na to kako je jako važno na glas reći što nas muči ili ljuti jer ako to ne učinimo, ljutnja će se pokazati kroz bolove. Maca i sova zajedno su golubici iznijele problem te se dogovorili da će golubica izbjegavati pjevanje ranom zorom dok maca još spava.

Ovim razrješenjem problema autorice su prikazale kompromis kao poželjnu strategiju rješavanja problema iz koje obje strane mogu izaći zadovoljne. Ovako su i golubica i maca mogle raditi ono što ih najviše veseli, a to je pjevati i spavati.

Ilustracije u ovoj slikovnici su vizualno veoma privlačne. Osim bojama i maštovitim oblicima kojima se ilustratorica često koristi, kako smo mogli vidjeti u prethodno analiziranim slikovnicama, ova slikovnica puna je detalja koji su tu kako bi bolje ostvarili atmosferu te privukli i zadržali pozornost mlađih čitatelja. Spomenuti detalji se nalaze na neočekivanim mjestima poput zavjesa i ukrasa na macinoj pidžami. Uloga tih detalja je i pripomoći personifikaciji životinjskih likova kako bi svojim izgledom, okruženjem, načinom govora i razmišljanja bili što sličniji djeci. Autorice često odabiru dječje likove zamijeniti životinjskima. Može se zaključiti kako su životinje djeci predškolske dobi zanimljivije od svojih vršnjaka te im je motivacija za čitanjem slikovnica u kojima su glavni likovi životinje automatski veća.

Osim detaljima, ilustratorica se koristi toplim bojama i jednostavnijim oblicima koji su zbog svoje plošnosti i dvodimenzionalnosti bliski dječjem likovnom izrazu. Pozadina je najčešće jednostavnija kako bi u prvom planu bile emocije likova, koje su središnja tema svih slikovnica iz ove serije. Ilustracije i tekst zajednički donose priču i djeluju kao skladna cjelina. Vidljivo je da su autorice blisko surađivale s ilustratoricom jer ilustracije primjereno prikazuju ono što su autorice tekstom htjele postići.

Za razliku od ostalih slikovnica iz ove serije, tekst je primjetno jednostavniji, prilagođeniji djeci i stupnju njihovog jezičnog razvoja. Rečenice su kraće, izraz je jednostavan i razumljiv, bogat umanjećama i dijalogom koji je primjer uobičajene komunikacije između roditelja i djece.

4.4.4. „Kad je ljuta, vjeverica ne sluša”

„Kad je ljuta, vjeverica ne sluša” naslov je slikovnice koja progovara o problemima koji se često javljaju u odnosima roditelja i djece, a to su neposlušnost, discipliniranje i postavljanje granica. Ovim pitanjem bave se različiti stručnjaci iz područja odgoja i obrazovanja, provode se znanstvena istraživanja, pišu se knjige i organiziraju seminari za roditelje. S obzirom na područje svojeg djelovanja i višegodišnje iskustvo, ni autorice ove serije slikovnica nisu propustile priliku da iz svog ugla gledanja prikažu ovaj problem i roditeljima ponude moguća rješenja.

Riječ je o liku vjeverice koju karakteriziraju neposlušnost i nepoštivanje pravila. Tako se vjeverica izlagala opasnostima skačući po napuklim granama starog hrasta te skupljajući žirove na opasnim mjestima. Kad bi ju netko od šumskih životinja upozorio na neprimjereno ponašanje kojim, prvenstveno, ugrožava vlastitu sigurnost i dobrobit, vjeverica se ljutila. Nije voljela da joj itko govori što da radi, što smije, a što ne smije. Centralni događaj u slikovnici je scena u kojoj vjeverica zbog svoje neposlušnosti sruši malo gnijezdo sa stabla. Zbog toga su se njezini prijatelji naljutili na nju, dok je vjevericu preplavila krivnja. Zbog svog ponašanja učinila je štetu, a i izgubila prijatelje koji su uvijek htjeli samo najbolje za nju, a ona ih jednostavno nije htjela poslušati.

Ovakav razvoj događaja može biti odličan povod za razgovor roditelja i djece o važnosti postavljanja pravila i granica. Ova slikovnica pokazuje da se pravila najčešće donose iz najbolje namjere iz pozicije iskustva koje može predvidjeti moguće posljedice različitih ponašanja. Još jednom autorice uvode lik mudre sove putem kojeg roditeljima daju uputu kako s djecom na efektivan i funkcionalan način razgovarati o potrebi postavljanja granica (Slika 14). Sova je vjeverici poručila: „Vidim da se osjećaš loše. Znam da ti je jako teško stati i smiriti se kad ti to netko kaže, ali katkad nam netko kaže ne kako bi zaštitio nas same ili nekoga drugoga” (Gjurković i Knežević, 2015).

Slika 14: Sova i vjeverica

Ovdje je moguće vidjeti primjer empatičkog reflektiranja koje autorice često spominju u smjernicama za roditelje kao najbolji način discipliniranja djeteta, ali i ublažavanja intenziteta dječjih emocija.

U smjernicama za roditelje koje se nalaze u prilogu slikovnice autorice podsjećaju kako treba odmjereno odabrati koje i koliko uputa, odnosno upozorenja treba dati djetetu u jednom danu. Naime, djeci se svakodnevno upućuje velik broj uputa, upozorenja i kritika, što može potaknuti osjećaj zbunjenosti, nelagode ili srama te utjecati na djetetovo samopoštovanje. Zato je jako važno procijeniti što je važno, imati na umu djetetovu dob i kapacitete te sukladno tome i odabrati najbolji način na koji će se djetetu postaviti granica (Gjurković i Knežević, 2015). Također, autorice preporučuju kako je bolje naglašavati ono što dijete treba i može učiniti od onoga što nikako ne smije. Drugim riječima, što je češće moguće dijete je potrebno preusmjeravati, a ne potpuno zaustavljati. Većina radnje odvija se u prirodi i vidljivo je kako je ilustratorica veliku pozornost posvetila detaljima, oblicima i bojama u svrhu ostvarenja jesenske atmosfere. Osim stvaranju atmosfere, ilustracije su posvećene prikazivanju emocija likova i njihovim međusobnim odnosima.

Kad govorimo o vrsti ilustracija, one su kombinacija apstraktnog i dječjeg stila u prepoznatljivom stilu Jelene Brezovec. Kako bi likove približila mlađim čitateljima, ilustratorica ih je učinila jako dječjima kako njihovim izgledom i ponašanjem tako i šarenom odjećom prepunom maštovitih motiva. Ilustracije ravnopravno s tekstom donose priču, zanimljive su, pune boja i detalja koji omogućuju da se ova priča čita i slikama, što je zasigurno prednost kod djece mlađe dobi koji još nemaju razvijene čitateljske sposobnosti. Što se tiče teksta, on je prisutan u velikoj količini, jezično je složen jer sadrži riječi i izraze koji su zahtjevniji i potrebna je pomoć roditelja kako bi djeci približili izraze poput *užurbano* ili *istodobno*. Kako bi djeca lakše pratila priču, autorice se koriste kraćim i isprekidanim rečenicama između kojih postoji slobodan prostor u kojem roditelji i djeca mogu prokomentirati radnju ili postupke likova. Dijalozi u tekstu pisani su u pedagoškom tonu i prikazuju komunikaciju koju stručnjaci promiču u radu s djecom. Primjer takve komunikacije je i empatičko reflektiranje koje je moguće primijetiti u komentaru stare sove.

Slikovnice iz ove serije edukativnog su karaktera, a djeci prikazuju i objašnjavaju jedan dio njihove stvarnosti, a to su emocije. Zbog načina na koji opisuju emocije, odabira likova i ilustracija, smatram da su ove slikovnice primjerene prvenstveno djeci predškolske dobi, a neke od njih i djeci prvog i drugog razreda osnovne škole.

S obzirom na jezične i razvojne mogućnosti djece spomenutog uzrasta, jezik slikovnice je složen te je neophodna asistencija odrasle osobe prilikom čitanja.

U ovim slikovnicama, izuzetno je naglašena informacijsko-odgojna funkcija slikovnice jer se u njima kriju rješenja problema i odgovori na pitanja vezana uz emocije i ponašanja koja one uzrokuju. Zbog kvalitetnih ilustracija koje su, na jedan način, ublažile ovaj izuzetno pedagoški pristup i približile ga mlađem uzrastu, ostvarena je i estetska funkcija slikovnice. Smatram da je ilustratorica iznimno vodila računa o kvaliteti ilustracija, skladu boja, oblika, linija i stvaranju jedinstvene kompozicije. Mnogi detalji i prikazi koji sadrže informacije o događajima, likovima, njihovim karakteristikama ili međusobnim odnosima nisu izvedivi iz priče, ali su izuzetno korisni u razvoju maštovitosti i kritičkog mišljenja kod mladih čitatelja. Sve u svemu, ovaj serijal krije bogat odgojno-obrazovni potencijal, prvenstveno u obiteljskom okruženju, a zatim u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u kojima ove slikovnice mogu poslužiti kao motivacija za učenje o emocijama te razne radionice, rasprave, igre, likovne ili lutkarske uratke i slično.

5. SLIKOVNICE IZ SERIJE „SOCIOEMOCIONALNE KOMPETENCIJE”

Nedavno su se na sceni hrvatskih problemskih slikovnica pojavile dvije nove autorice, Tamara Vučković i Tihana Lipovec Fraculj. Serijal od četiri slikovnice kojima je cilj razvijati socioemocionalne kompetencije u kratkom su vremenu doživjele veliki uspjeh. Slikovnice je, kao i serijal „Emocije“ koji sam prethodno analizirala, izdala izdavačka kuća Evenio, a ilustrirala Jelena Brezovec. Slikovnice „Ana i gospodin Strahojed”, „Gospođica Hoću”, „Mirko Bjesomirko” i „Gospodin Iz i gospođa Po” djeci pomažu razviti vještine ključne za uspjeh i sreću u 21. stoljeću, a to su samokontrola, samopouzdanje, asertivnost i odgovornost.

Tamara Vučković diplomirana je učiteljica razredne nastave i engleskog jezika s više od petnaest godina iskustva. Zaposlena je kao učiteljica engleskog jezika u Osnovnoj školi bana Josipa Jelačića u Zagrebu u kojoj je pokrenula jedinstvenu izvannastavnu aktivnost pod nazivom „Vježbaonica sreće”. Na vježbaonici sreće s učenicima provodi tehnike opuštanja i samoregulacije te kroz razne aktivnosti radi na jačanju kompetencija emocionalne inteligencije. Kako bi u tom području bila što kompetentnija, Tamara se neprekidno usavršava na raznim edukacijama s područja osobnog razvoja i odgoja i obrazovanja. Uz sve navedeno, autorica je prvih meditacija za djecu na hrvatskom jeziku koje objavljuje na *YouTube* kanalu „Vježbaonica sreće” gdje se osim vođenih meditacija za djecu mogu pronaći i terapijske priče te kratki edukativni filmovi za razvoj socioemocionalnih kompetencija kod djece.¹²

Tihana Lipovec Fraculj diplomirala je kroatistiku, komparativnu književnost i teatrologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Prije nego što je 2011. godine osnovala kreativni centar Košnica u kojem ostvaruje dramsko-pedagoški rad s djecom i mladima, niz godina radila je kao profesorica hrvatskog jezika i književnosti u osnovnim i srednjim školama. Tihana piše bajke, priče, pjesmice, igrokaze, glumi u dječjim predstavama te sinkronizira crtane filmove. S prijateljicom Tamarom Vučković osnovala je „Vježbaonicu sreće” u sklopu koje drže predavanja i radionice za djecu, roditelje, odgojitelje, učitelje i stručne suradnike na temu kvalitetnog odgoja i obrazovanja.¹³

¹² *Vježbaonica sreće: Objave*. Pribavljeno 20.4.2020., sa https://www.facebook.com/pg/vjezbaonicasrece/posts/?ref=page_internal

¹³ *Vježbaonica sreće: Objave*. Pribavljeno 20.4.2020., sa https://www.facebook.com/pg/vjezbaonicasrece/posts/?ref=page_internal

Kao što spominju na svojim službenim stranicama, Tamara Vučković i Tihana Lipovec Fraculj vjeruju da je biti sretan vještina koja se može vježbati te tako na svojim predavanjima i radionicama dijele razne alate koji djeci i odraslima mogu pomoći da vode sretniji život.

Za ovaj serijal autorice su ove godine dobile pohvalu najstarije domaće nagrade za dječju književnosti i ilustraciju „Grigor Vitez”.¹⁴

5.1. „Ana i gospodin Strahojed”

„Ana i gospodin Strahojed” prva je slikovnica iz ovog serijala koju ću analizirati s obzirom na teme o kojima progovara, a to su strah i samopouzdanje. Strah i samopouzdanje često se spominju u suvremenim tekstovima iz područja popularne psihologije kao važni elementi u ostvarenju ciljeva te, u konačnici, zadovoljstva sobom i vlastitim životom. No, njihovi korijeni stvaraju se još u razdoblju djetinjstva u kojem se brojna djeca susreću i bore s različitim strahovima te s nedostatkom samopouzdanja da se s tim strahovima suoče. Takvo dijete je i Ana, glavni lik ove slikovnice koji je autorica stvorila inspirirana vlastitom kćeri i njenim borbama s različitim strahovima. Kako bi bolje razumjeli dubinu i složenost ovih emocija, potrebno je upoznati se sa značenjem pojmova strah i samopouzdanje. Strah predstavlja urođeni obrambeni mehanizam kojim se osoba štiti od različitih potencijalnih opasnosti kako bi sačuvala vlastiti život i osigurala biološki opstanak. Redovito je praćen nizom fizioloških promjena u organizmu koje se najčešće manifestiraju kao: suha usta, lupanje srca, povišen krvni tlak, ubrzano disanje, znojenje, drhtanje, potreba za uriniranjem i slično. Samopouzdanje je vještina ili kompetencija koja se cijeloga života vježba i uči, a podrazumijeva vjerovanje da možemo uspješno izaći na kraj s izazovima u životu (Mikas i sur., 2015)

Kako sam prethodno spomenula, glavni lik u ovoj slikovnici je radoznala djevojčica Ana koja ima veliku tajnu. Anina tajna čitatelju se otkriva već na prvih nekoliko stranica slikovnice, a ona glasi da se Ana boji „svega i svačega”. Svakog dana Ana je otkrivala novi strah koji bi se ubrzo udomaćio u njezinoj glavi. Bili su tu strah od psa, noćne svjetiljke, zadaće, ispita iz matematike i slično. Posebno velik strah bio je onaj od audicije za školski zbor. Iako je znala i voljela pjevati, pomisao na to da će morati pjevati pred drugima držala ju je budna noćima.

¹⁴Moderna vremena: Poznati dobitnici 53. nagrade Grigor Vitez. Pribavljeno 28.4. 2020., sa <https://www.mvinfo.hr/clanak/poznati-dobitnici-53-nagrade-grigor-vitez>

Kako bi joj pomogao da se riješi strahova koji joj noću ne daju spavati, u Aninu glavu uskače Gospodin Strahojed, maleni čovječuljak humorističnog izgleda čiji je posao ulaziti u dječje glave i jesti strahove koji djeci nimalo ne služe. Ilustracije u ovoj slikovnici imaju funkciju čitatelju približiti priču, ali ga i odvesti mnogo dalje od toga.

Ilustratorica je to ostvarila koristeći se jednostavnim oblicima, obiljem boja i maštovitim oblikama te detaljima koji su ovu priču učinili toplijom, zanimljivijom i na trenutke humorističnom. Ako promatramo ilustracije, najzanimljiviji prizori su ilustracije iz Muzeja strahova u kojem su izloženi najčešći, ali i najneobičniji dječji strahovi. Tako se ovdje mogu pronaći strah od kišobrana, usisivača, miševa, gumenih čizmica, variva i domaće zadaće (Slika 15).

Slika 15: Muzej strahova

Spomenuti strahovi izgledaju kao ti predmeti koji su „oživjeli”. Zanimljivo je promatrati kako je ilustratorica personificirala svaki od tih strahova dodajući im oči i usta, izraze lica, pokrete, pa čak i mogućnost govora. Tako strah od variva govori da je u njemu „Brokula strašna kao Drakula”, a strah od domaće zadaće uporno ponavlja: „Do-sa-dna-za-da-ća!”.

Kako bi pomogla u realizaciji funkcije ove slikovnice koja je napisana kako bi pomogla djeci uvidjeti da njihovi strahovi možda i nisu tako strašni, ilustratorica se koristila humorističnim i šarenim prikazima. Neki od takvih prikaza su i lik gospodina Strahojeda koji je u svojim šarenim hlačama, s neobičnim šeširom sve samo ne strašan te prikaz straha koji je okrugao, čupav i plave boje te liči na plišanu igračku. Zanimljiva je metafora kojom se autorica koristi kako bi pokazala da strahovi nestaju kad im se ne pridaje pozornost, a to je prikaz u kojem spomenuti strah postaje sve manji i manji dok Strahojed potpuno ignorira njegova zastrašivanja (Slika 16).

Slika 16: Strahojed i strah

Od detalja na zidovima školske učionice do ukrasa na tapetama u Aninoj sobi, ilustracije su posvećene stvaranju atmosfere. Kad je bilo potrebno da se prikaz doima strašan, ilustratorica se poigrala tamnijim bojama, svjetlošću i stvaranjem sjene. Jedan od takvih prikaza je i scena u kojoj Ana leži uplašena u krevetu i razmišlja o sutrašnjoj audiciji. U toj sceni sve je uronjeno u nijanse tamnoplave i sive boje, osim oblačića u kojem je Ana na audiciji (odnosno njenih misli). Slikovnica obiluje tekstom koji ponegdje zauzima gotovo cijelu stranicu. Tekst je, osim opisivanju radnje, posvećen i detaljnom opisivanju Aninih misli i osjećaja, što rezultira činjenicom da se djeci vrlo lako poistovjetiti s likom i „proživjeti” njegove emocije kao da su njihove. Od izražajnih tehnika dominantan je dijalog, što ovu slikovnicu čini odličnim tekstom za dramsku prilagodbu.

5.2. „Gospodin Iz i gospođica Po”

„Gospodin Iz i gospođa Po” glavni su likovi istoimene slikovnice. Njihova uloga je podučiti djecu da u svakome trenutku imaju izbor te da svaka odluka koju donesu ima svoju posljedicu. Upravo se riječi izbor i posljedica kriju iza njihovih zanimljivih imena. Pouka ove priče je da posljedice mogu biti i ugodne i neugodne te da dio učenja odgovornosti podrazumijeva i prihvaćanje pogrešaka te spremnost na ponovne pokušaje. Odgovornost je savjesno obavljanje dužnosti, ali i mogućnost spoznavanja posljedica naših izbora. Preuzimanje odgovornosti je ključ za ostvarenje trajne sreće i uspjeha jer nam daje moć da uzmemo svoj život u svoje ruke i tako ne zavisimo o vanjskim čimbenicima.

„Stoga je važno djecu od najranije dobi učiti da sukladno godinama preuzimaju odgovornost za svoje postupke, a sukladno svojim vrlinama, vještinama, kompetencijama i znanjima.”¹⁵ Gospodin Iz i gospođa Po zanimljiv su par. Prikazani su kao dječji likovi, ali svojom ljubičastom kosom i neobičnim odjevnim kombinacijama ostavljaju zagonetan i maštovit učinak na svakog tko ih susretne. Poznato je da se nikad ne odvajaju te da se gospođica Po pojavljuje kao reakcija na ponašanje i odabire Gospodina Iza. Tako da kada Gospodin Iz ostane malo duže u krevetu prije odlaska u školu, preskoči doručak ili ne napiše zadaću, gospođica Po je tu kako bi mu pokazala posljedicu, odnosno, u ovom slučaju, pozvala gospođu Školsku jedinicu. S druge strane, kad gospodin Iz izabere biti dobar i dijeliti s drugima, gospođica Po ga nagradi smijehom i toplinom koje donosi gospođa Sreća. Ova slikovnica je najkorisnija djeci koja kreću u školu, što donosi nove obaveze i izazove koji se mogu javiti ako đaci nisu savjesni i odgovorni prema svojim obavezama i dužnostima. Iako izrazi kao što su *odgovornost*, *izbor* i *posljedica* imaju određenu težinu i djeci mogu zvučati ozbiljno, autorica je odabrala gospođicu Po prikazati kao prijatelja Gospodina Iza. Baš kao pravi prijatelj, gospođica Po je tu kako bi ga probudila na vrijeme, pripremila mu najdraže tenisice za školu, pratila ga na putu do škole, pazila na njega i, u konačnici, da bi uživala s njim u lijepim trenucima.

Ilustracije odražavaju pozitivnu atmosferu u koja prevladava u cijeloj slikovnici. Likovi su uvijek u nekom pokretu, žurbi, dobrom raspoloženju, a upravo tu vedrinu i dinamičnost ilustratorica je ostvarila šarenim bojama, dinamičnim potezima i neobičnim detaljima. Ovakvi razigrani, dinamični i humoristični prikazi pripadaju stripovskom vizualnom jeziku.

Kako bi scene učinila još življima, ilustratorica je svakodnevnim predmetima poput budilice, stolića za kavu i šalica dodijelila ljudske osobine (Slika 17).

Slika 17: „Gospodin Iz i gospođa Po”

¹⁵ Školska knjiga: Gospodin Iz i Gospođica Po. Pribavljeno 25.4.2020., sa <https://shop.skolskaknjiga.hr/gospodin-iz-i-gospodica-po.html>

Uz djeci privlačne ilustracije priču donosi i sažet, poetičan i zanimljiv tekst kojeg nema puno te je pogodan za čitanje djeci mlađe školske dobi. Za razliku od prethodno analizirane slikovnice u kojoj je tekst dominantan i donosi priču, a ilustracije ga prate, u ovoj slikovnici tekst podrazumijeva promatranje ilustracija i zaključivanje. Bogat je pitanjima na koje se od čitatelja očekuju kreativni odgovori te zanimljivim nazivima likova koji svi redom imaju titulu „Gospođice” ili „Gospodina”. Tako se kroz priču spominju Gospodin Bijes, Gospođica Smijalica i Gospođa Sreća. Ovaj postupak koji bi nazvala personificiranje emocija doprinosi boljem razumijevanju emocija kod djece te potiče na daljnje promišljanje i primjećivanje emocija koje se pojavljuju. Ovakav pristup može biti vrlo koristan i roditeljima i odgojno-obrazovnim djelatnicima u istraživanju emocija. Kad nečemu toliko složenom i slojevitom poput emocije dodijelimo oblik, ime i okarakteriziramo ga (kao što je učinila autorica ove slikovnice), to nam se čini opipljivijim, stvarnijim i bližim.

5.3. „Gospođica Hoću”

Inspirirana pričom Sunčane Škrinjarić „Gospođica Neću” o djevojčici koja uvijek, svima, svugdje i na sve govori „neću”, autorica Tihana Lipovec Fraculj stvorila je lik djevojčice Mile koja uvijek i na sve govori – „hoću”. Upravo zbog toga sljedeća slikovnica iz ovog serijala nosi naslov „Gospođica Hoću”, a progovara o veoma važnoj socioemocionalnoj kompetenciji – asertivnosti. Asertivnost podrazumijeva vještinu aktivnog izražavanja vlastitog mišljenja, osjećaja, stavova, potreba i želja na način koji ne povrjeđuje niti ugrožava druge ljude.¹⁶ Kad govorimo o društvenim interakcijama, postoje tri dominantna načina ponašanja. To su agresivno, asertivno i pasivno ponašanje. Od svih navedenih, stručnjaci se slažu kako je asertivnost najpoželjniji pristup jer omogućava ostvarenje i izgradnju iskrenih i dubokih odnosa kojima svi težimo.¹⁷ Djevojčica Mila na početku priče odabire pasivno ponašanje te se bori s posljedicama koje joj dolaze u život svaki put kad se propusti boriti za sebe i vlastite potrebe i osjećaje. Ovom slikovnicom autorica je željela prikazati opasnosti koje donosi pasivno ponašanje, a neke od njih su osjećaj bespomoćnosti, gnjev, gubitak kontrole, frustracija, a ponekad čak i nasilno ponašanje. Dok se nije naučila izboriti za sebe, Mila se osjeća nevidljivom i neprimjetnom. Ilustratorica je taj osjećaj jako dobro prikazala tako što je Mila potpuno izgubila boju. Dok su njeno okruženje i druga djeca prikazana s mnoštvom boja i detalja, Mila je potpuno crno-bijela.

¹⁶ Sveučilišni savjetovanišni centar Sveučilišta u Rijeci (2013). *Asertivnost*. Pribavljeno 29.4.2020., sa <https://www.ssc.uniri.hr/files/Asertivnost.pdf>

¹⁷ Granić, M. (2020, 14. veljače) *Asertivnost - ponašanje, komunikacija i savjeti*. Pribavljeno 29.4.2020., sa <https://www.krenizdravo.rtl.hr/zdravlje/psihologija/asertivnost-ponasanje-komunikacija-i-savjeti>

Tako ona dolazi u prvi plan, a čitatelji iz njenog sivila i izraza lica mogu zaključiti koliko se tužno, usamljeno i drugačije osjeća ova nevidljiva djevojčica. Njeno sivilo odlična je metafora za to koliko se trudi biti neprimjetna, a s tim osjećajem će se jako povezati sramežljiva i introvertirana djeca koja zbog navedenih osobina ponekad propuštaju pokazati svoje sposobnosti i talente (Slika 18).

Slika 18: Nevidljiva Mila

Tekst opisuje Milu kao djevojčicu koja je svima i uvijek željela ugoditi. Željela je da su svi oko nje sretni i stoga je izbjegavala sukobe kako ne bi slučajno nekoga razljutila. Radovalo bi je kad bi joj roditelji govorili da je s njom sve tako lako, a njenog brata i sestru molili da budu malo više kao Mila. Zbog straha od sukoba Mila je dopuštala svom bratu da uzima njene igračke i kopa po njenim stvarima, dopuštala je da njena sestra glasno sluša glazbu dok ona piše zadaću te da je prijatelji iz razreda iskorištavaju kad god mogu. Zato je uvijek govorila „*hoću*” i „*da*”, a djeca iz razreda su je stoga zvala „*Mila – nježna kao svila*”, a kasnije i „*Gospođicom Hoću*”. Zbog toga što nikada nikome nije htjela nauditi, Mila je najviše naudila sama sebi. Kao što to obično biva s djecom koja predugo skrivaju svoje osjećaje, Milu su često preplavljivale suze i osjećaji potpune bespomoćnosti. U školi bi se zatvorila u zahod, plakala i imala osjećaj da su joj u grlu zapele sve one riječi koje je trebala reći, a nije.

Kad je jednoga dana njezin lik koji je nacrtala oživio i rekao joj da mora početi misliti na to kako se ona osjeća, Mila se odlučila zauzeti za sebe i tražiti ono što zapravo želi i treba u određenom trenutku.

Kad je to učinila, Mila se osjećala puno bolje, a ta promjena u ponašanju i emocijama prikazana je i u ilustracijama, tako da je Mila odjednom postala vidljiva, odnosno – dobila je boju. Slikovnice iz ovog serijala namijenjene su djeci starijeg uzrasta od slikovnica iz serijala „Emocije” koji sam prethodno analizirala i to se može primijetiti kako u tekstu tako i u ilustracijama koje su detaljnije, realističnije i bogatije detaljima.

Osim što su životinjske likove zamijenila djeca, radnja se odvija u školskom okruženju kako bi se čitatelji koji se sa sličnim problemima susreću u svojim školama mogli poistovjetiti s likom Mile.

5.4. „Mirko Bjesomirko”

Posljednja slikovnica iz ovog serijala krije se iza naslova „Mirko Bjesomirko”. Priča je to o dječaku koji, kao i mnoga djeca, ima problem sa samokontrolom. Samokontrola je pojam koji je usko povezan sa samoregulacijom emocija koju definiramo kao sposobnost upravljanja i kontrole nad vlastitim ponašanjem, mislima, te mijenjanje istih u skladu sa zahtjevima situacije (Pinjatela, 2012). O samokontroli kao o jednoj od najvažnijih sastavnica socijalnoga, emocionalnoga i kognitivnoga razvoja djece autorica progovara u ovoj slikovnici kroz priču o dječaku Mirku i Gospodinu Bjesomiru. Glavni lik u ovoj slikovnici je dječak koji je po svemu bio tipičan učenik prvog razreda, osim po tome što se često borio s izljevima bijesa. Ono što je specifično je to da se Mirko vrlo često osjećao ljutito i bijesno bez nekog posebnog razloga. U slikovnici je njegov bijes opisan na sljedeći način: „Jednostavno bi ga obuzeo taj jak, neugodan osjećaj, u glavi bi mu zujalo i brujalo i nešto bi ga tjeralo da se svađa i ljuti na sve oko sebe.” (Brezovec i Vučković, 2019). Kad ga je jednog dana učiteljica poslala u knjižnicu dok ga ljutnja ne prođe, Mirko je upoznao jednog neobičnog stvora koji mu je pomogao steći smirenost i kontrolu nad vlastitim mislima i ponašanjima, zaustaviti impulzivni odgovor, prilagoditi se okolnostima te ustrajati u zadacima koji se trebaju izvršiti. U ilustracijama je velik naglasak stavljen na prikazivanje emocija likova. Mirkova ljutnja prikazana je na tipičan način, rumenim obrazima, suženim očima, zgrčenim šakama i kosom koja se diže na sve strane. Također, nedostatak koncentracije uzrokovan nekontroliranim bijesom i napetošću zanimljivo je ilustriran pomoću brojki i slova koji iz bilježnice i Mirkove glave lete po cijeloj sobi.

Ovaj prikaz može biti poruka kako roditeljima tako i učiteljima da ponekad poteškoće u učenju uzrokuju emocije koje dijete ne zna prepoznati, a samim time ni iskoristiti strategije koje mu mogu pomoći u suočavanju s njom (Slika 19).

Slika 19: Mirkov bijes

U slikovnici su kao povodi Mirkove ljutnje prikazane situacije koje često kod djece rezultiraju ljutnjom, a to su lošiji rezultat u društvenoj igri, nemogućnost dolaska do rješenja zadatka ili otežano savladavanje neke nove vještine, kao i situacije u kojima je potrebno strpljenje (poput prilikom traženja izgubljenog predmeta). Tekst slikovnice usmjeren je na prikazivanje intenziteta Mirkovih emocija i unutarnjih stanja. Ono što pridonosi boljem razumijevanju osjećaja ljutnje je to što u tekstu, svaki put kad se Mirko oko nečega naljuti, slijedi objašnjenje njegovih osjećaja. Primjerice, kad se Mirko na školskom igralištu razbjesni na svoje prijatelje i počne bacati loptu okolo, u tekstu je opisano kako je Mirko zapravo bio tužan jer ga nitko nije odabrao da bude u njihovom timu za vrijeme igre graničara. Rečenica koja vrlo dobro opisuje Mirkov izazov je: „Mirko je mislio da će svaki problem riješiti bijesom. Ali nije. Upravo je bijes postao Mirkov najveći problem.” (Brezovec i Vučković, 2019). Ova slikovnica i roditeljima i djeci može pokazati kako, iako je ljutnju najlakše primijetiti, ona je zapravo višeslojna i složena pojava koja često ima ulogu obrambenog zida za brojne emocije koje se kriju u pozadini, poput osjećaja neshvaćenosti, odbačenosti, manje vrijednosti i slično.

Ilustracije su jednostavne, šarene i dovoljno privlačne da privuku pozornost i najmlađih čitatelja (ova slikovnica je namijenjena uzrastu starijem od pet godina), a opet dovoljno jednostavne da ne skreću pozornost sa same priče. Njihova uloga je da prate priču, oblikuju osobnost likova te stvaraju atmosferu koja je, u ovom slučaju, nabijena intenzivnim emocijama i nemirom dječaka Mirka.

Karakteristično za ilustratoricu, pozadina je najčešće jednostavnija, bez previše detalja, dok su detalji najčešće vezani uz interijer i izgled/odjeću likova. Tekst i ilustracije se izmjenjuju i nadopunjavaju te su prema svojoj važnosti potpuno ravnopravni.

Smatram da je ovaj serijal svojim jezičnim i stilskim izražajem primjeren djeci mlađeg školskog uzrasta koja će se vrlo lako moći poistovjetiti s likovima iz priče. Osim što se radi o likovima njihovog uzrasta, slikovnice progovaraju o situacijama i problemima koji su česti u školskom okruženju. Likovi iz slikovnica našli su se u situacijama poput kašnjenja u školu, problema sa zadaćom, neslaganja u školskim klupama, izazova s braćom i sestrama, svađama na školskom igralištu i nesigurnosti na školskim audicijama. S obzirom na to da su ove slikovnice opsežnije od slikovnica iz prethodnog serijala i sadrže bogatiju radnju i više likova, ostvarena je i iskustvena funkcija ovih slikovnica. Iskustvena funkcija omogućuje čitatelju aktivnu ulogu i dubinsko razumijevanje poruke teksta.

„Čitajući i shvaćajući tekst, stavljamo u situacije u kojima se inače možda nikad ne bismo našli, uspijevamo razumjeti probleme s kojima inače možda nikad ne bismo susreli i, najvažnije, mislimo o sebi u svim tim situacijama, katkad sasvim eksplicitno, razgovarajući s drugima o pročitanoj, a katkad „samo” proživljavajući pročitani tekst. Samo se takvo čitanje, u kojem se čitatelj postavlja aktivno u odnosu na tekst, može nazvati čitanjem s razumijevanjem ili dubinskim čitanjem”.¹⁸

Kako se u svakoj od slikovnica u trenutku samoće i promišljanja pojavljuje nestvaran lik maštovitog izgleda (Strahojed, Bjesomir, Iz i Po) ostvarena je i zabavna funkcija ovih slikovnica koje zasigurno na slikovit i kreativan način prikazuju kako je rješenje naših problema unutar nas samih. Osim što razvijaju vještine prepoznavanja i regulacije emocija, ove slikovnice omogućuju razvoj kritičkog mišljenja i preispitivanje vlastitog ponašanja, čime se ostvaruje spoznajna funkcija slikovnice.

¹⁸ Peti-Stantić, A (2018, 23. travnja) *Mozak (ni)je za čitanje: Kritičko čitanje za kritičko građanstvo*. Pribavljeno 30.4.2020., sa <https://gkr.hr/Magazin/Teme/Mozak-ni-je-za-citanje-Kriticko-citanje-za-kriticko-gradanstvo>

Smatram da je riječ o iznimno kvalitetnim slikovnicama koje ostvaruju gotovo sve funkcije koje slikovnica može imati, bogate su maštovitim i kvalitetnim ilustracijama te zanimljivom i nepredvidljivom radnjom. Zbog toga su djeci školskog uzrasta bliske, zanimljive, tematski i vizualno privlačne, a uz to što im pomažu u spoznavanju i rješavanju vlastitih problema, čine ih i empatičnijima prema svojim prijateljima ili kolegama iz razreda koji se možda bore s istim emocijama ili izazovima kao i likovi iz slikovnica.

6. POVEZANOST TEMA SUVREMENIH PROBLEMSKIH SLIKOVNICA I MEĐUPREDMETNE TEME „OSOBN I SOCIJALNI RAZVOJ”

Kao što je i ranije spomenuto, suvremene problemske slikovnice u sebi kriju velik odgojno-obrazovni potencijal. S obzirom na tematsku pozadinu slikovnica posebno su korisne u razvijanju socioemocionalnih kompetencija te vještina kritičkog mišljenja. Razvijanje ovih kompetencija posebno je naglašeno i u suvremenim kurikulumskim dokumentima, a posebno u kurikulumu o međupredmetnoj temi Osobni i socijalni razvoj. Prilikom kreiranja nastave kurikulum je učiteljima od iznimne važnosti jer im pomaže u kvalitetnom i preciznom definiranju vrijednosti, ciljeva, načela, sadržaja i općih ciljeva njihovog odgojno-obrazovnog djelovanja.

U dokumentu pod nazivom „Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj” osobni i socijalni razvoj opisuje se kao međupredmetna tema koja potiče cjelovit razvoj djece. Kao najvažniji ciljevi navedeni su izgradnja zdrave, samopouzdanje, kreativne, produktivne, zadovoljne i odgovorne osobe sposobne za doprinos zajednici (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

Teme koje sadrži ova međupredmetna tema uvelike se podudaraju s temama slikovnica iz analiziranih serijala. U kurikulumskim dokumentima naglašeni su: razvoj odgovornoga ponašanja, briga za osobno zdravlje, postignuća, kvalitetu života i odnose. S druge strane, teme suvremenih problemskih slikovnica domaćih autora potpomažu razvoju tih osobina jer na zanimljiv i djeci blizak način govore o samopouzdanju, empatiji, prepoznavanju i regulaciji emocija, socijalnim i komunikacijskim vještinama, osobnoj i društvenoj odgovornosti. Može se zaključiti kako je riječ o temama koje su jako slične odgojno obrazovnim ciljevima učenja i poučavanja navedenima u spomenutom dokumentu. „Ispunjavanje navedenih ciljeva omogućuje razvoj znanja, vještina i stavova koji potpomažu formiranju samopouzdanje, zadovoljne, aktivne i odgovorne osobe koja zna kako brinuti o sebi i drugima” (isto).

Korištenje slikovnica u nastavnom procesu predloženo je i u kurikulumu međupredmetne teme u kojem stoji: „Potrebno je koristiti se radionicama, igranjem uloga, ekspresivnim tehnikama, raspravama, igrom, prikladnim tekstovima i slikovnicama, predstavama i animiranim filmovima kao načinom izražavanja i učenja” (isto).

Međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj sastoji se od tri domene. To su: „Ja”, „Ja i drugi” te „Ja i društvo”. U nastavku teksta povezat ću odgojno-obrazovna očekivanja iz ovih domena s naslovima slikovnica analiziranih u ovom radu. Riječ je prijedlozima naslova koji se mogu koristiti u radu s djecom u razrednoj nastavi s ciljem razvijanja znanja, vještina i stavova predloženih kurikulumom.

Svrha domene A pod nazivom „Ja” upoznavanje je i prihvaćanje sebe, razvoj inicijative, ustrajnosti, samokontrole i odgovornosti s ciljem ostvarivanja osobnih potencijala. Ona obuhvaća opisivanje i prihvaćanje svojih osobina, procjenjivanje vlastitih mogućnosti i ograničenja te prepoznavanje, izražavanje i kontroliranje svojih osjećaja i ponašanja (isto).

U prvom ciklusu (koji obuhvaća prvi i drugi razred osnovne škole) odgojno-obrazovno očekivanje koje se krije pod šifrom A.1.2. glasi: „učenik upravlja emocijama i ponašanjem.” Mnoge slikovnice iz analiziranih serijala govore upravo o vještini samoregulacije u različitim situacijama i odnosima. Znanja i vještine koje je kod učenika potrebno razvijati u ovoj domeni i naslovi slikovnica koji u tom procesu mogu pomoći su sljedeći:

1. Prepoznavanje i imenovanje osnovnih i složenih emocija – sve slikovnice iz serijala „Emocije” autorica Gjurović i Knežević
2. Iskazivanje emocija u skladu sa situacijom i općeprihvaćenim normama – „Mirko Bjesomirko”, „Kad je ljut, nilski konjić grize”, „Ježić je tužan jer nije pobijedio u igri”, „Praščić je tužan i ljubomoran na brata”, „Kad je ljuta, vjeverica ne sluša”
3. Izražavanje emocija na način da ne ugrožava sebe ni druge – „Kad je ljut, zeko se ozlijedi”, „Kad je ljut, nilski konjić grize”
4. Prepoznavanje uzroka vlastitih emocionalnih stanja i ponašanja – „Ana i gospodin Strahojed”, „Gospođica Hoću”, „Mirko Bjesomirko”, „Kad je ljuta, macu boli trbuh”, „Ovčicu je strah jer će dobiti brata”, „Mišić je tužan jer mu nedostaju roditelji”, „Žirafica je tužna jer djeda više nema”
5. Povezivanje tjelesnih promjena i emocionalnih stanja – „Mirko Bjesomirko”, „Kad je ljuta, macu boli trbuh”, „Hrčak osjeća da postoji tiha i smirena sreća”, „Ana i gospodin Strahojed”
6. Primjena jednostavnih tehnika kontrole emocija – „Ana i gospodin Strahojed, Mirko Bjesomirko”

U drugom odgojno-obrazovnom ciklusu koji traje od trećeg do petog razreda osnovne škole i uvelike zahvaća prostor razredne nastave, kao jedan od odgojno obrazovnih očekivanja navodi se upravljanje emocijama i ponašanjem (A.2.2.).

Ovo odgojno obrazovno očekivanje sastoji se od različitih znanja, stavova i vještina koje je moguće usvojiti koristeći se sljedećim suvremenim problemskim slikovnicama:

1. Prepoznavanje i imenovanje složenih emocija i njihovih uzroka – „Kad je ljuta, macu boli trbuh”, „Kad je ljut, nilski konjić grize”, „Ovčicu je strah jer će dobiti brata”, „Prašćić je tužan i ljubomoran na brata”, „Žirafica je tužna jer djeda više nema”, „Gospođica Hoću”, „Mirko Bjesomirko”
2. Prepoznavanje situacija istodobnog doživljavanja različitih emocija – „Gospođica Hoću”, „Mirko Bjesomirko”, „Mišić je tužan jer mu nedostaju roditelji”, „Ovčicu je strah jer će dobiti brata”, „Kad je ljut, nilski konjić grize”
3. Razumijevanje da ljudi različito izražavaju emocije – „Slonicu je strah vikanja i kazni”, „Gospođica hoću”, „Mirko Bjesomirko”

Domena B nosi naziv „Ja i drugi”, a podrazumijeva razvoj socijalnih kompetencija koje će učenicima omogućiti pozitivne odnose s vršnjacima i odraslima, a samim time i bolji uspjeh u školi i životu. Vještine koje je potrebno razvijati u ovoj domeni i naslovi slikovnica iz analiziranih serijala koji u tome mogu pomoći su:

1. Prepoznavanje i uvažavanje tuđih potreba i osjećaja – „Slonicu je strah vikanja i kazni”, „Lavica može i zna biti sretna zbog drugoga”, „Gospođica Hoću”
2. Razvijanje uvažavajućih odnosa s drugima, razvijanje sposobnosti uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka – „Kad je ljuta, vjeverica ne sluša”, „Kad je ljut, nilski konjić grize”, „Prašćić je tužan i ljubomoran na brata”, „Gospodin Iz i gospođa Po”, „Gospođica Hoću”, „Mirko Bjesomirko”
3. Prakticiranje nenasilnog rješavanja sukoba, prihvaćanje različitosti – „Mirko Bjesomirko”, „Gospođica Hoću”, „Slonicu je strah vikanja i kazni”, „Kad je ljut, nilski konjić grize”

Moguće je zaključiti kako teme suvremenih hrvatskih problemskih slikovnica odgovaraju znanjima, vještinama i stavovima koje Ministarstvo znanosti i obrazovanja predlaže kao osnovu za cjeloviti razvoj pojedinca. Rad sa slikovnicama kao sredstvom učenja i poučavanja predloženo je i u samom dokumentu, ali i u mnogobrojnim metodičkim priručnicima. Poznato je da djeca vole proučavati, čitati i neposredno učiti iz slikovnica, što slikovnicu čini odličnim poticajem za raspravu, promišljanje, ali i djelovanje vezano uz temu slikovnice. Velika prednost međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj je ta što se radi o iznimno širokom području koje se može obrađivati kroz različite nastavne predmete, teme i situacije, u školskom i izvanškolskom kontekstu. Također, riječ je o temama koje omogućuju osnaživanje i razvoj pojedinca na osobnoj razini, što je ponekad zanemareni aspekt u odgojno-obrazovnim institucijama, a ujedno i temelj za socijalni, emocionalni, ali i akademski uspjeh učenika.

Korištenje slikovnica u nastavi omogućuje širok spektar aktivnosti u koje se učenike može uključiti. Vođeno čitanje te konstruktivna pitanja koja slijede nakon čitanja mogu biti poticaj za diskusiju, razredni projekt, različite radionice, scensko izražavanje, praktičan rad i slično. Suvremene problemske slikovnice specifične su po tome što omogućuju iskustveno učenje koje se temelji na osobnom i tuđem emocionalnom iskustvu te razmjeni istog.

Serijali analizirani u radu kriju širok izbor tema koje progovaraju o različitim životnim iskustvima, sagledanima iz različitih perspektiva. Ovakav izbor omogućuje učitelju da odabire raditi sa slikovnicama koje temom, likovima i pristupom odgovaraju specifičnoj situaciji u njegovom razredu, što omogućava maksimalnu prilagodbu individualnim potrebama učenika.

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu pod naslovom Suvremena hrvatska problemska slikovnica analizirala sam osamnaest slikovnica koje je izdala nakladnička kuća Evenio u razdoblju od 2015. do 2019. godine. Metoda koju sam koristila u svom istraživanju je analiza sadržaja izražena riječima i ilustracijama. Riječ je o dva serijala koja govore o emocijama i socioemocionalnim kompetencijama. Prvi serijal pod nazivom „Emocije” kreirale su Tatjana Gjurković i Tea Knežević, a serijal „Socioemocionalne kompetencije” Tamara Vučković i Tihana Lipovec Fraculj. Slikovnice iz oba serijala ilustrirala je Jelena Brezovec, koja je ujedno i osnivačica spomenute nakladničke kuće. Cilj mog istraživanja bio je analizirati slikovnice s obzirom na teme koje problematiziraju, odnos verbalnog i vizualnog diskursa u prenošenju poruka, primjerenost djeci mlađe školske dobi te utvrditi obilježja suvremene problemske slikovnice domaćih autora i njihov odgojno-obrazovni potencijal. Rezultati analize pokazali su kako je riječ o slikovnicama visoke kvalitete koje su kreirali stručnjaci iz područja psihologije, pedagogije i odgoja i obrazovanja koji su stručni u području prepoznavanja i regulacije emocija, što su najčešće teme suvremenih hrvatskih problemskih slikovnica. Moguće je primijetiti kako sve analizirane slikovnice progovaraju o problemima i teškoćama s kojima se susreću djeca suvremenog doba. Mnoge problemske situacije iz slikovnica imaju neospornu povezanost sa suvremenim načinom života te samim time i suvremenim djetinjstvom koje karakteriziraju institucionalizacija, užurbanost, stres, pritisak, povećani zahtjevi i očekivanja, prisutnost modernih medija i slični negativni trendovi. Jedna od posljedica ovakvog načina života je i sve veći broj djece koja pate od anksioznosti, depresije ili psihosomatskih teškoća, što su nerijetko teme suvremenih problemskih slikovnica. Ono što je, također, zajedničko svim analiziranim slikovnicama je to što su, osim djeci, namijenjene i roditeljima. Nerijetko su suvremene problemske slikovnice popraćene savjetima i smjernicama za roditelje čija je uloga pomoći im da upoznaju i dožive djetetove osjećaje, razmišljanja i probleme iz njihovog kuta gledanja. Uz to, dijalози u slikovnicama više podsjećaju na pedagošku intervenciju stručnjaka nego na prirodni dijalog roditelja i djeteta. Imajući sve to na umu, može se zaključiti kako je u ovim slikovnicama tekst namijenjen pretežno roditeljima, dok su ilustracije namijenjene djeci. Upravo su ilustracije te koje omogućuju djetetu povezivanje s likovima te posljedično tome i promjenu pogleda na sebe ili problem koji imaju. Osim roditeljima, ove slikovnice mogu biti korisne i odgajateljima i učiteljima u ostvarenju odgojno obrazovnih očekivanja iz međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj koja su jako slična temama analiziranih slikovnica.

Suvremene problemske slikovnice sadrže i najnovije spoznaje iz svijeta dječje psihologije i pedagogije, a posebno potrebu za razvijanjem emocionalnih kompetencija kod djece predškolske i mlađe školske dobi. Upravo je razvoj emocionalne inteligencije zajednički cilj svake analizirane slikovnice u ovom radu. Kao neke od posljedica suvremenih spoznaja iz područja odgoja i obrazovanja pojavljuju se i nove, suvremene odgojne metode. U smjernicama za roditelje često se spominju razumijevanje, povezivanje s djetetom, empatičko reflektiranje te tehnike umirenja i prisutnosti (eng. *mindfulness*). Riječ je o slikovnicama-priručnicima visoke kvalitete, izrađenim od strane stručnjaka koji su pažljivo birali svaku riječ i pobrinuli se da svaka rečenica ima svoju funkciju, ton i mjesto. Iz svake rečenice može se iščitati da ju je napisao netko tko dobro poznaje dječju psihi, posjeduje bogato iskustvo u radu s djecom te netko tko duboko vjeruje u svoj pristup. Dominantan pedagoški pristup u suvremenim problemskim slikovnicama je pedocentrizam koji nalaže da je u odgoju najvažnije uzimati u obzir dječje potrebe, sklonosti, interese, želje, ideale i emocije.¹⁹

¹⁹Enciklopedija: Pedocentrizam. Pribavljeno 30. 4.2020., sa <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47288>

8. LITERATURA

1. Balić-Šimrak, A. i Narančić Kovač, S. (2011). Likovni aspekti ilustracije u dječjim knjigama i slikovnicama. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (66), 10-12. Pribavljeno 20. 3. 2020., sa <https://hrcak.srce.hr/124188>
2. Brcko, K. (2018). *Estetska vrijednost slikovnice* (Završni rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pribavljeno 20. 3. 2020., sa <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:567400>
3. Crnković, M. (1980). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Crnković, M. i Težak, D.(2002.) *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje, Zagreb.
5. Čičko, H. (2000). *Dva stoljeća slikovnice*. U: Kakva je knjiga slikovnica: zbornik radova, ur. Ranka Javor. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 17-19.
6. Draščić, S. (2015). *Motivi svakodnevnog života u dječjim slikovnicama* (Završni rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pribavljeno 20.3. 2020., sa <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A15/datastream/PDF/view>
7. Hadaš, E. (2016). *Uloga slikovnice i važnost čitanja djeci rane i predškolske dobi* (Završni rad). Čakovec: Sveučilište u Zagrebu. Pribavljeno 15. 4. 2020., sa <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:542495>
8. Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Leykam International.
9. Jerabek, D. (2016., 6. lipnja). *Kako i zašto nastaje slikovnica: meditativan, radostan i iscjeljujuć trenutak*. Pribavljeno 30.4.2020., sa <https://gkr.hr/Magazin/Teme/Kako-i-zasto-nastaje-Slikovnica-meditativan-radostan-i-iscjeljujuc-trenutak>
10. Karinja, R. (2019). *Važnost ilustratora u oblikovanju knjige* (Diplomski rad). Zadar: Sveučilište u Zadru. Pribavljeno 20. 3. 2020., sa <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:020971>
11. Majhut, B. i Zalar, D.(2012). *Slikovnica*. Zagreb: Hrvatska književna enciklopedija. Pribavljeno 15.4. 2020. sa <https://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=343733>
12. Martinović, I. i Stričević, I. (2011). Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. *Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova*, 4(1), 39-63. Pribavljeno 20. 3. 2020., sa <https://hrcak.srce.hr/92392>
13. Mikas, D., Pavlović, Ž. i Rizvan, M. (2015). Strahovi djece predškolske dobi. *Paediatr Croat*, 59(1), 1-6. Pribavljeno 15. 4. 2020., sa <http://www.hpps.com.hr/sites/default/files/Dokumenti/2015/PDF/Dok%203.pdf>
14. Milanović, M. i suradnice (2014.) *Pomozimo im rasti. Priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Tehnička knjiga.

15. Milašinčić, D. (2017). *Slikovnica za dvoje* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
Pribavljeno 15. 4. 2020., sa <https://eprints.grf.unizg.hr/2741/>
16. Miljan, Z. (2013). Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka, *Povijest u nastavi*, Vol.21.,No.1., str- 1-21. Pribavljeno 20. 4. 2020., sa <https://hrcak.srce.hr/120404>
17. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Kurikulum za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Pribavljeno 9.6. 2020. sa https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html
18. Munjas Samarin, R. i Takšić, V. (2009). Programi za poticanje emocionalne i socijalne kompetentnosti kod djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 12(2), 355-370. Pribavljeno 1. 4. 2020., sa <https://hrcak.srce.hr/82959>
19. Narančić Kovač, S. (2015). *Jedna priča–dva pripovjedača*. Zagreb: ArTresor naklada.
20. Perrow, S. (2013). *Iscjeljujuće priče II: 101 terapijska priča za djecu*. Velika Mlaka: Ostvarenje. Pribavljeno 15. 4. 2020., sa <https://www.izvorznanja.com/teaser/551.pdf>
21. Pinjatela, R. (2012). Samoregulacija u ranom djetinjstvu. *Paediatrica Croatica*, 56(3), 237-242. Pribavljeno 15. 4. 2020., sa https://www.researchgate.net/profile/Renata_Pinjatela/publication/289022726_Self-regulation_in_early_childhood/links/587832a308aebf17d3bbcd00/Self-regulation-in-early-childhood.pdf
22. Radonić, M. i Stričević, I. (2009). Rođeni za čitanje: promocija ranog glasnog čitanja djeci od najranije dobi. *Paediatrica Croatica*, 53,7-11. Pribavljeno 25.5.2020., sa <http://hpps.kbsplit.hr/hpps-2009/pdf/dok02.pdf>
23. Vizek Vidović, V. i Hrabar, D. (1999). *Čitajmo djeci za laku noć: Priručnik za odgojitelje i roditelje djece predškolske dobi*. Zagreb: UISP.
24. Zalar, D., Kovač-Prugovečki, S. i Zalar, Z. (2009). *Slikovnica i dijete*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.

Popis analiziranih slikovnica:

1. Gjurković, T. i Knežević, T. (2015). „Kad je ljut, zeko se ozlijedi”. Varaždin: Evenio.
2. Gjurković, T. i Knežević, T. (2015). „Kad je ljuta, macu boli trbuh”. Varaždin: Evenio.
3. Gjurković, T. i Knežević, T. (2015). „Kad je ljuta, vjeverica ne sluša”. Varaždin: Evenio.
4. Gjurković, T. i Knežević, T. (2015). „Kad je ljut, nilski konjić grize”. Varaždin: Evenio.
5. Gjurković, T. i Knežević, T. (2016). „Ovčicu je strah jer će dobiti brata”. Varaždin: Evenio.
6. Gjurković, T. i Knežević, T. (2016). „Psića je strah odlaska doktoru”. Varaždin: Evenio.
7. Gjurković, T. i Knežević, T. (2016). „Slonicu je strah vikanja i kazne”. Varaždin: Evenio.
8. Gjurković, T. i Knežević, T. (2017). „Hrčak osjeća da postoji tiha i smirena sreća”. Varaždin: Evenio.
9. Gjurković, T. i Knežević, T. (2017). „Ježić je tužan jer nije pobijedio u igri”. Varaždin: Evenio.
10. Gjurković, T. i Knežević, T. (2017). „Lavica može i zna biti sretna zbog drugoga”. Varaždin: Evenio.
11. Gjurković, T. i Knežević, T. (2017). „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima”. Varaždin: Evenio.
12. Gjurković, T. i Knežević, T. (2017). „Mišić je tužan jer mu nedostaju roditelji”. Varaždin: Evenio.
13. Gjurković, T. i Knežević, T. (2017). „Prašćić je tužan i ljubomoran na brata”. Varaždin: Evenio.
14. Gjurković, T. i Knežević, T. (2017). „Žirafica je tužna jer djeda više nema”. Varaždin: Evenio.
15. Lipovec Fraculj, T. i Brezovec, J. (2019). „Ana i gospodin Strahojed: Samopouzdanje”. Varaždin: Evenio.
16. Lipovec Fraculj, T. i Brezovec, J. (2019). „Gospođica Hoću: Asertivnost”. Varaždin: Evenio.
17. Vučković, T. i Brezovec, J. (2019). „Gospodin Iz i Gospođica Po: Odgovornost”. Varaždin: Evenio.
18. Vučković, T. i Brezovec, J. (2019). „Mirko Bjesomirko: Samokontrola”. Varaždin: Evenio.

Prilozi

Izvori korištenih fotografija:

1. Slika 1: „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcu.” Preuzeto 30.4. 2020., sa https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/lisica_naslovnica_preview.jpg
2. Slika 2: Sreća prijatelja. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/lavica-moze-i-zna-biti-sretna-zbog-drugoga-4.jpg>
3. Slika 3: Hrčak i mirna sreća. Preuzeto 30. 4. 2020., sa https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/hrcak-osjeca-da-postoji-tiha-i-smirena-sreca_naslovnica-750.jpg
4. Slika 4: Sjećanja na djeda. Preuzeto 30. 4. 2020., sa https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/zirafica_spread_webshop_final750.jpg
5. Slika 5: Ježić se ljuti. Preuzeto 30. 4. 2020., sa https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/jezic_spread_webshop_final750.jpg
6. Slika 6: Prašćić se ljuti. Preuzeto 30. 4. 2020., sa https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/prascic_spread_webshop_final750.jpg
7. Slika 7: Mišići kod bake. Preuzeto 30. 4. 2020., sa https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/misic_spread_webshop_final750.jpg
8. Slika 8: Ovčica je zabrinuta. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/Ovcicu-je-strah-jer-ce-dobiti-brata-2-2.jpg>
9. Slika 9: Mama i psić. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/Psica-je-strah-odlaska-doktoru-2-1.jpg>
10. Slika 10: Slonica i mama. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/Slonicu-je-strah-vikanja-i-kazne-2-1.jpg>
11. Slika 11: Zeko udara šapom. Preuzeto 30. 4. 2020., sa https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/zeko_naslovnica_750.jpg
12. Slika 12: Razgovor sove i nilskog konjića. Preuzeto 5.6. 2020. sa <https://www.evenio.hr/wp-content/uploads/2016/09/Kad-je-ljut-nilski-konjic-grize-4-1.jpg>

13. Slika 13: Maca i sova. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/09/Kad-je-ljuta-macu-boli-trbuh-3-2.jpg>
14. Slika 14: Sova i vjeverica. Preuzeto 30.4. 2020., sa <https://centarproventus.hr/wp-content/uploads/2019/10/Kad-je-ljuta-vjeverica-ne-slusa-2-1.jpg>
15. Slika 15: Muzej strahova. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://www.evenio.hr/wp-content/uploads/2019/09/Ana-i-gospodin-Strahojed2-750.jpg>
16. Slika 16: Strahojed i strah. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://www.evenio.hr/wp-content/uploads/2019/09/Ana-i-gospodin-Strahojed3-750.jpg>
17. Slika 17: „Gospodin Iz i gospođa Po.” Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://www.evenio.hr/wp-content/uploads/2019/09/Gospodin-Iz-i-gospodjica-Po3-750.jpg>
18. Slika 18: Nevidljiva Mila. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://www.evenio.hr/wp-content/uploads/2019/09/Gospodjica-Hocu1-750.jpg>
19. Slika 19: Mirkov bijes. Preuzeto 30. 4. 2020., sa <https://www.roditelji.hr/wp-content/uploads/2019/12/mirko.png>